

PILIE TINĖS VISUOMENĖS INSTITUTAS

KONFERENCIJA

„PILIE TINIS ŠVIETIMAS IR POLITINIS RAŠTINGUMAS LIETUVOJE: KOKIĄ VALSTYBĘ IR VISUOMENĘ TURĖSIME?“ LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTŪRA, 2004 RUGSĖJO 30 D.

TURINYS

Prof. Leonidas Donskis

Švietimas ir politika: ateities intelektualinės strategijos.....2

Dr. Tadas Tamošiūnas

Suaugusiųjų švietimo būklė ir jos kaitos perspektyvos: ką liudija tyrimų duomenys?.....5

Br. Arūnas Pranciškus Peškaitis OFM

Bažnyčia ir pilietiškumas.....12

Ainė Ramonaitė

Politinis susvetimėjimas Lietuvoje: ar pilietinis švietimas gali pakeisti situaciją?.....16

Jonė Maniuškienė

Ar įmanoma besilavinanti kaimo bendruomenė?.....20

Dr. Nerija Putinaitė

Ar Lietuvos universitetai turi pilietinę misiją?.....24

Dr. Virgis Valentinavičius

Žiniasklaida kaip pilietinės visuomenės dėmuo.....27

Dr. Mantas Adomėnas

Toliau lavintis Lietuvoje mažiausiai linkę tie, kam labiausiai to reikia. Apklausos statistinės analizės ypatumai.....29

2004 m. rugsėjo 9 – 12 d. apklausos duomenys: ar pakanka įgyto išsilavinimo?.....31

Prof. Leonidas Donskis
VDU Humanitarinių mokslų fakulteto Filosofijos katedros vedėjas

Švietimas ir politika: ateities intelektualinės strategijos

Pagrindinė šio rašinio tema – koks Akademijos vaidmuo ugdant pilietinę visuomenę, kiek ir kaip moderniajame pasaulyje susiję švietimas ir politika.

Tema tikrai nėra nauja. Dar Italijos Renesanso humanistai pirmieji pradėjo sieti išsilavinimą su piliečio sąmoningumu. Jie tvirtino, kad antikos studijos, klasikinė filosofija, filologija mus moko svarbiausių pilietinių vertybių. Svarbiausia, ką gali duoti išsilavinimas, – tai dorybė. Taip pat galima teigti, kad Renesanse keičiasi akcentai Europoje įsitvirtinusioje švietimo sistemoje. Viduramžių tradicija buvo scholastinė, paremta universitetiniu gyvenimu. Universitetai buvo labai svarbūs dvasinio ugdymo centrai, tačiau kiek atitolę nuo politinio gyvenimo. Taip pat ir Renesanso epochoje universitetuose dirbantys scholastai į humanistus žvelgė kaip į išsilavinusius bei vertus pagarbos žmones, tačiau kalbančius per laisvai, per daug valios duodančius fantazijai.

Mano įsitikinimu, tokio pobūdžio įtampos Europos dvasios istorijoje pasiekė ir mūsų dienas. Šiandien tiek Vakarų šalyse, tiek Lietuvoje galime išgirsti skirtingų nuomonių apie tai, koks turėtų būti švietimas, kokios turėtų būti akademinio gyvenimo gairės. Vieni kalba apie universitetus kaip apie mokslo įstaigas, specialistų rengimo įstaigas, o kiti daugiau linkę akcentuoti piliečių, sąmoningų žmonių, žmonių, galinčių gyventi viešąjį gyvenimą, lyderių ugdymo funkcijas. Manau, kad Lietuvai šiuo metu būtų tikrai verta prisiminti didžiąją Renesanso epochos patirtį – švietimas be moralės, be pilietinių idealų yra tuščias, atsijęs nuo visuomenės gyvenimo ir negali ugdyti tikro savo miesto ar savo valstybės patrioto. Netgi Machiavelis, Florencijos humanistas, teigė, jog būtina ugdyti ne tik Romos teisės specialistus, bet ir dorybes. Jis tvirtino, kad dorybė yra neįmanoma be pilietinės narsos ir pasiryžimo ginti savo Tėvynę. Tad tai, apie ką mes kalbame, yra sukaupta Europos minties tradicijoje, mums tereikia prisiminti.

Tačiau esama ir pavojingų tendencijų, ypač moderniajame akademiniam gyvenime. Jos verčia prisiminti vieną dalyką – XIX amžiaus pradžioje Vokietijoje universitetai buvo labai nutolę nuo pilietinio gyvenimo ir, kaip byloja idėjų istorikai, vyravo griežta nuostata, jog universitetai yra visiškai „Dvaro“ priešybė. Tai reiškė, kad Akademijos atstovai turėjo gyventi visiškai uždara gyvenimą ir lavinti tik dvasingumą. Žinoma, visa tai skamba pakankamai gražiai, bet mes žinome, kad Vokietijoje ši samprata turėjo gana liūdnų padarinių, lyginant su angliška ar prancūziška patirtimi, kur nebuvo tokio Akademijos uždaro. Vokietija izoliavo savo universitetinį gyvenimą, užkonservavo akademinę sistemą. Tas plyšys tarp politikos ir kultūros, kuris buvo labai gilus šioje šalyje, daugelio sociologų yra laikomas viena iš priežasčių, dėl ko Vokietijoje nepriėjo daugelis viešojo gyvenimo praktikų bei liberalių vertybių, kurios yra gajos anglų, amerikiečių pasaulyje. Tad tas akademinio gyvenimo izoliavimas būdingas Vokietijai, o vėliau ir Rusijai, kuri perėmė vokiškąjį modelį, taip pat būdingas ir mums, nes mes perėmėm ne ką kitą, o – per tarybinę sistemą – tą patį vokišką-rusišką modelį. Įsitikinimas, kad universitetai pirmiausia turi būti tik specialistų kalvės ir nekišti nosies į viešąjį gyvenimą, yra XIX amžiaus koncepcija, kuri jau yra kritiškai išanalizuota. Ne kartą sociologai ir istorikai atkreipė dėmesį į grėsmingus plyšio tarp akademinio ir politinio gyvenimo padarinius. XIX amžiuje Vokietijoje buvo labai stiprus įsitikinimas, kad tikras kultūros žmogus negali tepti rankų politika, kad bet koks politinis aktyvumas tiesiog suteršia aukštą kūrėjo paskirtį. Prancūzų rašytojas Stendhalis apie tai pasakė ne vieną vaizdingą palyginimą. Pavyzdžiui – kalbos apie politiką, kuriant meną, yra tas pat kas pistoleto šūvis operos spektaklio metu.

Tenka pripažinti, kad XIX amžiaus koncepcija, jog politika ir kultūra nesuderinamos, nieko gero Europai neatnešė. Daug didesnė sėkmė lydėjo valstybes, pavyzdžiui, Didžiąją Britaniją, į kurias minėta koncepcija nebuvo prasismelkusi ir kuriose gyvavo sena viešų diskusijų patirtis, suvienijusi tiek Akademijos atstovus, tiek politikus bei rašytojus. Visi jie aistringai diskutavo diskusijų klubuose. Tai buvo labai svarbus viešosios erdvės pagrindas, ilgai brendęs šiose valstybėse.

Prancūzija taip pat turėjo labai vertingos - per saloninę kultūrą atėjusios - svarbių gyvenimo klausimų aptarimo patirties. Pavyzdžiui prieš Prancūzijos revoliuciją salonuose būdavo galima pamatyti taip pat ir ne aristokratų kilmės žmonių – filosofų. Jie turėdavo teisę diskutuoti apie politinį gyvenimą su aristokratais. Tai buvo labai svarbus viešojo gyvenimo pagrindų klojimas, kuris trynė ribas tarp klasių ir klojo pamatus tam, ką trumpai galima būtų pavadinti – atsakingu, laisvų ir politinėmis kategorijomis mąstančių individų gyvenimu.

Ką galima pasakyti apie Lietuvos situaciją? Mes akivaizdžiai paveldėjome nuo viešojo gyvenimo izoliuotos Akademijos modelį. Sovietmečiu kažko kito tikėtis buvo nerealu. Viešojo gyvenimo temų diegimas į Akademiją tebuvo surogatas ir apgailėtina karikatūra to, ką galima vadinti autentiška viešąja erdve. Tai labai iškreipė akademinio gyvenimo ir politikos santykį. Kokį santykį galima vadinti normaliu? Liberaliosios demokratijos sąlygomis, mano įsitikinimu, politika negali būti atitverta nuo iš akademinio gyvenimo kylančių impulsų. Akademija turi teikti politiniam gyvenimui ne tik idėjas, bet taip pat turime suprasti, kad politika demokratinėje valstybėje neįmanoma be moralinės ir pilietinės lyderystės, kuri turi būti ugdoma aukštosiose mokyklose.

Nusišalinimas nuo viešojo gyvenimo, įsitikinus, kad svarbiausia yra pasiekti tam tikrą kvalifikaciją, perteikti ją tam tikram skaičiui žmonių ir vėliau juos išsiuntinėti po darbo vietas ar didinti specialistų skaičių pačioje Akademijoje – tai technokratinė mokslo koncepcija, kuri remiasi prielaida, kad specialistai patys savaime gali išspręsti svarbiausias visuomenės problemas. Tai iliuzija – specialistai be susiformavusios viešosios erdvės bei tam tikro pilietinio solidarumo nieko negali išspręsti. Pilietinio dėmens atmetimas akademiniam gyvenime paprastai labai daug kainuoja ilgalaikėje perspektyvoje.

Lietuvoje yra ir dar viena pavojinga tendencija. Mano artimas bičiulis estų rašytojas ir filosofas Reinas Raudas pusiau juokais ją pavadino pubertetine revoliucija – paauglių revoliucija Vakarų kultūroje. Jis turi omenyje masinės kultūros išsiskverbimą į politinį gyvenimą ir į viešąją sferą. Anot R. Raudo, problema yra ta, kad pubertetikų revoliucija sąlygojo tai, kad netgi vadinamoji aukštoji kultūra pradėjo imituoti paauglių madas, jų kalbėseną. Į šią pastabą reikia atsižvelgti, nes, jei mes iš tiesų patikėsime, kad pubertetikai yra išsiskverbę į modernųjį gyvenimą, tai aš norėčiau pabrėžti pačią destruktiviausią šio išsiskverbimo tendenciją – kalbėjimas su žmonėmis ne kaip su subrendusiais, atsakingais ir suaugusiais, bet kaip su tokiais, kurie turi būti pripildyti tam tikrų nuostatų ir idėjų, vertybių. Tarsi ne patys žmonės turėtų ugdyti save ir rinktis tas vertybes, bet tarsi jas jiems reikėtų per prievartą sukišti. Kalbėjimas su žmonėmis, tarsi jie būtų nesubrendę, byloja apie pavojingą elitaristinę schemą, kuri skelbia – visuomenės gyvenimą lemia tam tikros kompetencijos, kurioms atstovauja specialistai, galintys išugdyti žmones. Tai yra pavojinga iliuzija. Iš tiesų jei žmonės sąmoningai nedalyvauja viešojoje erdvėje, tai yra neįmanoma jokia ypatinga specialistų misija, kuri sugebėtų žmones pripildyti vertybių ir idėjų. Vertybės ir idėjos yra laisvai ir sąmoningai kultivuojamos, pasirenkamos ir perimamos. Nuleisti jas iš viršaus yra neįmanoma.

Dėl to Lietuvoje mes tiesiog matome tokią situaciją, kad netikima, jog mūsų visuomenėje gyvena suaugę ir sąmoningi žmonės. Vyksta jų infantilizacija. Šita infantilizacija vyksta ir kultūrinėje plotmėje, vyksta ir politiškai – populizmas yra ne kas kita, o tikrai organizuota žmonių

infantilizacija, kai į žmones krepiamasi kaip į vaikus, kuriems reikia padėti dichotominį pasaulio paveikslą, pagrįstą juodo ir balto, gėrio ir blogio kovos schema. Infantilizacija vyksta ir kultūrinėje plotmėje, suvokiant, kad žmonėms reikia tikrai pramogų ir nieko daugiau. Beje, pramogomis ir gėrio-blogio įtampomis gyvena pubertetikai, lygiai taip pat kaip hormonų audromis. Suaugę žmonės gyveną kiek kitoki gyvenimą. Ir todėl drįstu sakyti, kad masinė infantilizacija, kuri šiaip jau yra Vakarų tendencija, bet kurią Vakaruose atsveria rimtas akademinis gyvenimas ir, laimė, išlikusi aukštoji kultūra, Lietuvoje jau įgauna dramatiškų kontūrų.

Masinei infantilizacijai, kuri šiuo metu yra tiek politinė, tiek kultūrinė, mes nematome jokios atsvaros. Tai pavojinga tendencija. Todėl man keistai skamba, kai stebimasi, jog žmonės tiki populistų pažadais, kad žmonės tiki visiškai absurdiškais teiginiais, kurie nieko bendro neturi su politine šalies situacija. O kaip jie gali netikėti? Jie žino, jog šiuo metu politikoje vienintelis patikimas politiko tipas yra linksmintojas. Tai yra naujas pramoginio, galima sakyti – linksminančio, politiko tipas, kuris kreipiasi į juos, kaip į vaikų auditoriją, kuri yra linksminama. Taip gyvenimas bent jau yra nuspalvinamas. Kadangi manoma, jog negalima dalyvauti politiniame gyvenime arba politinės galios dalybose, kadangi daugelis žmonių yra įsitikinę, jog jų gyvenimas yra nenusisekęs, likimas fatališkas, suprantama, belieka tikrai pramogos.

Kartoju – žmonių masinė infantilizacija yra ne tik socialinės pubertizacijos, bet ir politinės bei moralinės krizės išraiška. Aš prisimenu profesoriaus Vytauto Kavolio žodžius, jog mokslas ir kultūra turi dirbti labai ilgą, kartais net dešimtmečius trunkantį, darbą, kad išugdytų suaugusį ir sąmoningą žmogų.

Pabaigai tik pasakysiu, kad intelekto ugdymo strategijos reiškia ne tik sugrįžimą prie dorybės, prie pilietinio idealo, ne tik sugrįžimą prie didžiųjų Renesanso idealų, bet ir prie paprastos ir kuklios pastangos ugdyti būsimuosius suaugusius žmones.

Dr. Tadas Tamošiūnas

VPU Sociologinių švietimo tyrimų laboratorijos prie Politologijos ir sociologijos katedros vadovas

Suaugusiųjų švietimo būklė ir jos kaitos perspektyvos: ką liudija tyrimų duomenys?

Suaugusiųjų švietimo būklę dabartiniu metu nusako šie faktiniai duomenys, problemos ir tendencijos.*

Reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis per paskutinius metus, skaičiuojant nuo apklausos dienos (apklausa atlikta 2004m. rugsėjo 16-19 d.) mokėsi 16,8 proc. vyresnių nei 18 metų gyventojų. Kiek dažniau mokėsi moterys. Daugiau nei pusę besimokančiųjų sudarė asmenys nuo 18 iki 34 m. amžiaus. Vyresni, dar darbingo amžiaus respondentai (pavyzdžiui, 45 – 54 m. amžiaus) pasyvesni. Ryški mokymosi priklausomybė nuo respondentų išsilavinimo - kuo jis aukštesnis tuo mokomasi dažniau. Daug dažniau nei bedarbiai, mokėsi dirbantys respondentai. Gyvenamosios vietos požiūriu dažniausiai mokėsi didesnių miestų respondentai. Nors vertinant pagal apskritis galimos didesnės nei 3 proc. paklaidos, matyti skirtumai. Pavyzdžiui, dažniausiai mokėsi gana dinamiškai besivystančio Vilniaus gyventojai, žemiausias rodiklis Tauragės apskrityje, pasižyminčioje aukštu bedarbystės lygiu.

Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa suteikia duomenų apie gyventojų motyvacijos mokytis lygį, kuris yra akivaizdžiai probleminis. Skaičiuojant nuo bendro respondentų skaičiaus, mokytis pageidautų trečdalis visų respondentų, skaičiuojant nuo tų, kurie nesimokė (tokių dauguma) – tik ketvirtadalis. Galima daryti prielaidą, kad žemą pastarųjų motyvacijos lygį itakoja keletas veiksnių: neįgyta pozityvini mokymosi patirtis (iš tų respondentų, kurie mokėsi, toliau tai daryti pageidauja keturi penktadaliai), amžius (absoliuti dauguma nemotyvuotų asmenų yra vyresni nei 45 m), išsilavinimas (labiausia nemotyvuoti tik pradinį ir pagrindinį išsilavinimą turintys gyventojai), bedarbystė, iš dalies gyvenamoji vieta - daugiau norinčių mokytis didesniuose miestuose. Turint omenyje, kad mokėsi dažniau irgi didesnių miestų atstovai, galima teigti, kad suaugusiųjų mokymosi apimtis ir motyvacija vertinant gyvenamosios vietos požiūriu gerokai skiriasi gausiau apgyvendintos aplinkos naudai.

Tyrimas išryškina motyvacijos mokytis struktūrą. Reprezentatyvioje Lietuvos gyventojų ir Vilniaus mieste besimokančiųjų suaugusiųjų apklausose išryškėjo, kad pagrindiniais stimulais mokytis yra suaugusiųjų interesai, siejami su darbo rinka: augančiais reikalavimais joje, siekiu

---

* Minimi faktai ir tezės remiasi šiais metais Švietimo ir mokslo ministerijos inicijuoto tyrimo, kurį atliko tarpuniversitetinė autorių grupė, rezultatais. Tyrimo metu buvo panaudoti šie metodai: 1) reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, kurią pagal tyrimo autorių parengtą klausimyną vykdė rinkos analizės ir tyrimų grupė Rait. Tiriami visuma šioje apklausoje - visi nuolatiniai 16 – 74 m. Lietuvos gyventojai, iš kurių buvo sudaryta atsitiktinė imtis. Klausimai apie suaugusiųjų švietimą buvo pateikti 923 vyresniems nei 18 metų respondentams. Apklausos rezultatų paklaida, skaičiuojant nuo viso respondentų skaičiaus, neviršija 3,2 proc. 2) institucijų, veikiančių suaugusiųjų švietimo srityje, vadovų apklausa. Jos metu apklausta 100 respondentų; 3) besimokančiųjų suaugusiųjų apklausa Vilniaus mieste. Tiriami visuma - besimokantys Vilniaus suaugusiųjų mokymosi centruose. Apklausta 400 respondentų. Apklausos rezultatų paklaida, skaičiuojant nuo viso respondentų skaičiaus, neviršija 5 proc.; 4) ekspertų apklausa. Apklausti 8 suaugusiųjų švietimo srities ekspertai; 5) antrinių duomenų (pavyzdžiui, statistinių rinkinių analizė). Suaugusiųjų mokymasis tyrimo kontekste apima: mokymąsi tobulinant savo profesinę kvalifikaciją, įvairių neformalių savišvietos kursų (pavyzdžiui, meninių, užsienio kalbų, kompiuterinio raštingumo) lankymą bei mokymąsi suaugusiųjų bendrojo lavinimo mokyklose, profesinėse, aukštesniosiose mokyklose, kolegijose ir universitetuose po pertraukos, pavyzdžiui, siekiant įgyti vidurinį išsilavinimą, naują specialybę arba persikvalifikuojant neakivaizdinėse, vakarinėse studijose.

susirasti geresnį arba papildomų darbų. Svarbią vietą motyvų struktūroje užima ir noras plėsti akiratį, geriau save išreikšti. Darbdavių skatinimas mokytis, tyrimo duomenimis neįžymus.

Tyrimas išryškina faktą, kad didelė dalis gyventojų, vertinant, pavyzdžiui, daugumos V. Europos šalių masteliais, turi iškreiptą nuomonę apie savo galimybes mokytis dėl numanomai per didelio savo amžiaus. Teiginys, kad *mokytis jau per vėlu* pasikartojė dažniausiai, atsakant į klausimą, kodėl respondentai niekur nesimoko. Tarp taip manančių ne tik vyresnio amžiaus žmonės, pavyzdžiui, dešimtadalį šioje grupėje sudaro 35 – 44m. asmenys, o penktadalį – 45 – 54m.

Apibendrinant įvairiais metodais surinktus duomenis, išryškėja pagrindinės besimokančių suaugusiųjų, ir jų mokymąsi organizuojančių institucijų problemos. Viena pagrindinių yra finansiniai sunkumai. Pavyzdžiui, atsakymas, kad mokymuisi trūksta lėšų dažniausia paminėtas šalies gyventojų apklausoje, o suaugusiųjų švietimo institucijų atstovai finansinių resursų stygių, tarp kitų problemų kylančių jų įstaigai, irgi minėjo dažniausia: trūksta lėšų įrengti patogius mokymuisi patalpoms, įsigyti vadovėliams, samdyti kvalifikuotus vadybininkus, pedagogus. Kitos problemos kylančios suaugusiųjų švietimo įstaigoms yra šios (visais atvejais kaip problemas išskyrė pusė ir daugiau visų apklaustųjų): klausytojų motyvacijos stoka, nevienodas jų pasirengimas, šiuolaikiškų metodinių priemonių, patirties įgyvendinant projektus su užsienio šalimis trūkumas. Trečdalis apklaustųjų paminėjo andragogų (suaugusiųjų švietimo specialistų) stoką. Suaugusiųjų švietimo įstaigų vadovai buvo paklausti ir apie problemas kylančias visai suaugusiųjų švietimo sričiai. Be jau minėtų finansinių resursų stokos, respondentai dažnai (pusė ir daugiau) pastebėjo suaugusiųjų motyvacijos mokytis trūkumą, neformalaus švietimo kelių įgyto išsilavinimo nepripažinimą darbo rinkoje, socialinio – asmeninio ugdymo stoką, neišvystytas šiuolaikines mokymosi formas, darbdavių nenorą tobulinti darbuotojų kvalifikaciją, suaugusiųjų švietimo specialistų rengimo ir perkvalifikavimo sistemos netobulumą.

Suaugusiųjų švietimo institucijų atstovai apklausoje tarp problemų, kylančių suaugusiųjų švietimo sričiai, neretai minėjo suaugusiųjų mokymosi srities koordinavimo stoką ir suaugusiųjų mokymosi svarbos supratimo trūkumą tarp valdininkų. Mintis, kad švietimo politikos kontekste trūksta dėmesio suaugusiųjų švietimui buvo akcentuota ir dalies ekspertų pastabose. Apibendrinant suaugusiųjų švietimą reglamentuojančius dokumentus, galima teigti, kad artikuliuotų vertybių, strateginių uždavinių lygiu jie yra modernūs ir aktualūs. Pavyzdžiui, suaugusiųjų švietimui adresuojamos funkcijos padėti prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių, savišvieta, socialinės atskirties įveikimas ir kt. Tačiau remiantis tyrimo duomenimis galima daryti prielaidą, kad dokumentuose artikuliuoti tikslai neretai atitrūkę nuo realios jų institucionalizacijos ir kai kada sudaro tiesiog imitacinės politikos ES atžvilgiu išpūdį. Galiausiai ir patys dokumentai net ir suaugusiųjų švietėjams nėra pakankamai gerai žinomi, pavyzdžiui, apie pusė apklaustų suaugusiųjų švietimo institucijų atstovų nežino *Lietuvos suaugusiųjų švietimo koncepcijos, mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategijos, mokymosi visą gyvenimą memorandumo*. Apskritai suaugusiųjų švietimo sritis (vertinant, pavyzdžiui, veikiančių švietimo įstaigų, į veiklos tobulinimą valstybės ir savivaldybių lygiu nukreiptų projektų skaičiumi) bendrame švietimo politikos kontekste yra labai nedidelė, ji silpnai atstovaujama kaip interesų grupė.

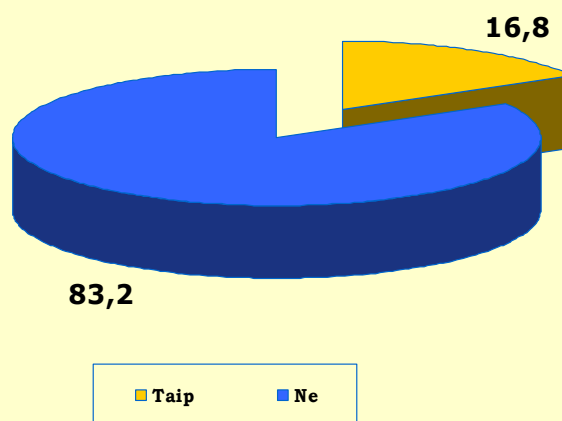
Nors suaugusiųjų švietimo ryšys su politiniu raštingumu nebuvo tarp pagrindinių tyrimo uždavinių, tačiau surinkta dalis duomenų, leidžiančių teigti apie pirmojo pozityvų poveikį antrajam. Besimokantiems suaugusiems Vilniaus suaugusiųjų mokymo centruose buvo suformuluota keltas atitinkamų klausimų. Tarp mokymosi poveikio sau respondentai minėjo ir faktus, kad jie labiau orientuojasi Lietuvos politiniame ir ekonominiame gyvenime, pasaulio įvykiuose (apie penktadalį atsakymų), trečdalis daugiau sužinojo apie seimo ir vyriausybės funkcijas, arti trečdalio apie Lietuvos partijas, jų veiklą, arti pusės apie ES ir NATO, tiek pat apie

piliečių teises ir pareigas LR. Šie duomenys reikalauja platesnio patikrinimo visos šalies mastu įvairiais socialiniais pjūviais, tačiau kartu leidžia daryti gana tvirtą prielaidą, kad švietimas daugiau ar mažiau politinį raštingumą skatina.

Po Nepriklausomybės atkūrimo suaugusiųjų švietimo srityje įvyko daug pokyčių: parengta didelė dalis reikalingų norminių aktų, atsirado naujos, moderniai veikiančios suaugusiųjų švietimo įstaigos, pradėti taikyti efektyvūs mokymosi metodai, suaktyvėjo nevyriausybinės organizacijos, įsijungta į bendrus europinius projektus (pvz. Socrates) ir kt. Tačiau, teigtina, kad ryškus persilaužimas sparčios ir efektyvios kaitos linkme dar nėra įvykęs dėl subjektyvių ir objektyvių priežasčių. Švietimo politikos požiūriu svarbu tiksliau fiksuoti nuveiktų ir vykdomų darbų rezultatus, derinti juos tarpinstituciniu lygiu, plačiau akcentuoti strateginius veiklos uždavinius švietėjų bendruomenėje ir tarp politikų. Tai būtini uždaviniai turint omenyje potencialias struktūrinių fondų galimybes, kurių dalis nukreipta į mokymosi visą gyvenimą plėtrą. Būtini taip pat ir specialūs tyrimai, siekiant aiškiau identifikuoti pavienių socialinės atskirties grupių poreikius. Neteikiant joms padidinto dėmesio (pvz. kaimo gyventojams, kaliniams ir pan.) didėja visuomenės susiskaidymas, kuris žinių visuomenės kontekste (žinios kinta labai sparčiai) ilgainiui gali tapti dar sunkiau įveikiamu.

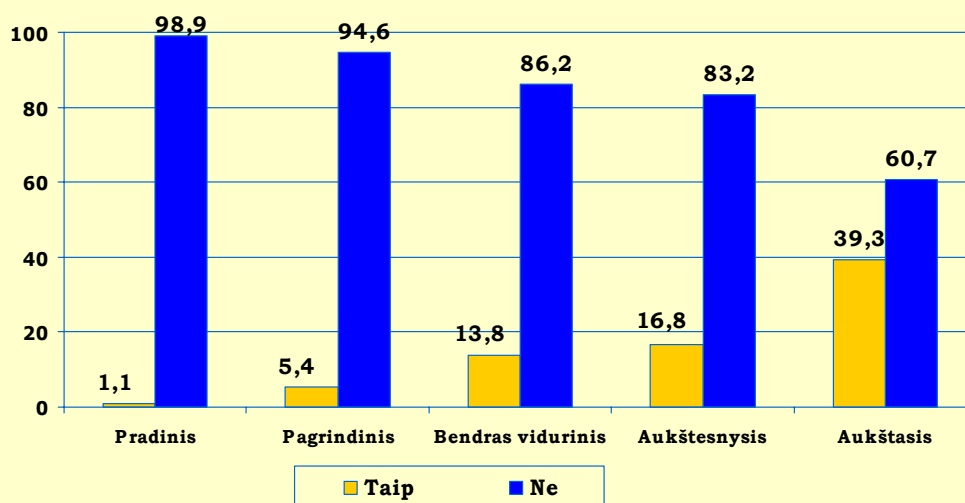
Prašome pasakyti, ar per paskutinius metus (skaičiuojant nuo šios dienos) Jūs kur nors mokėtės?

(proc. nuo visų respondentų, N=923)

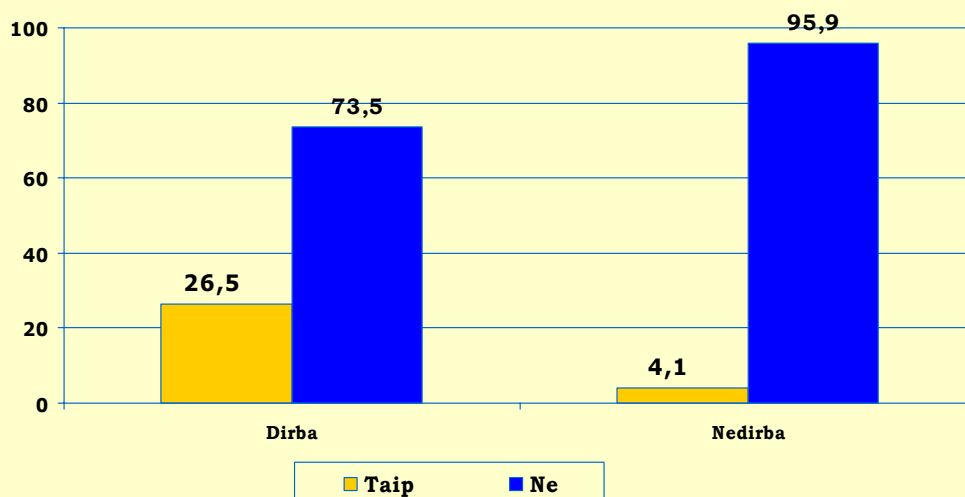
Prašome pasakyti, ar per paskutinius metus (skaičiuojant nuo šios dienos) Jūs kur nors mokėtės?

(proc.pasiskirstymas pagal išsilavinimą)

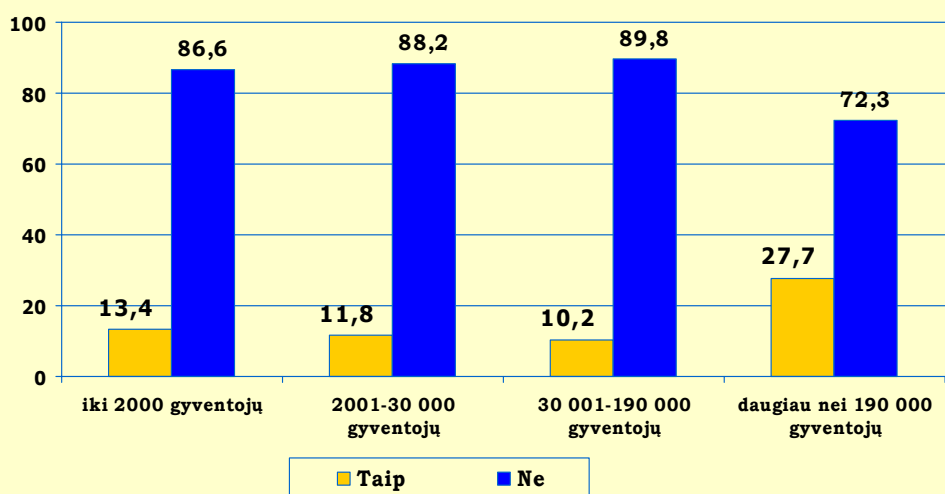

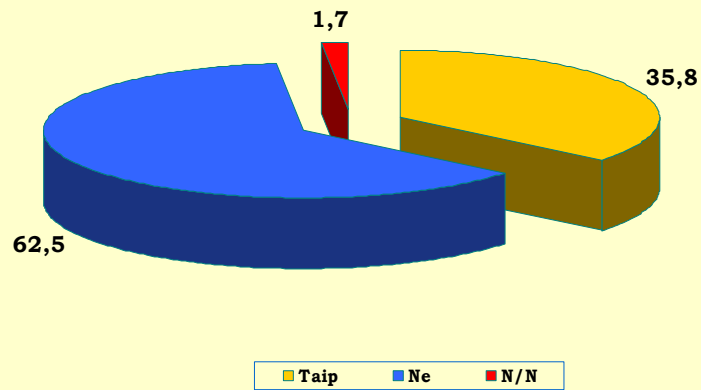
**Prašome pasakyti, ar per paskutinius metus
(skaičiuojant nuo šios dienos) Jūs kur nors mokėtės?
(proc. darbo statusa)**

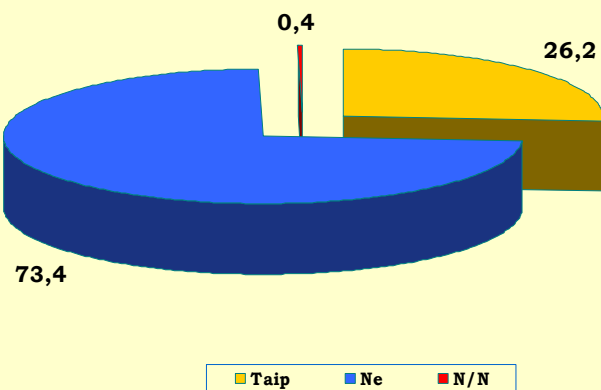
**Prašome pasakyti, ar per paskutinius metus
(skaičiuojant nuo šios dienos) Jūs kur nors mokėtės?
(proc.pasiskirstymas pagal gyvenamosios vietos dydį)**

Ar Jūs norite mokytis?
(proc. nuo visų respondentų, N=923)

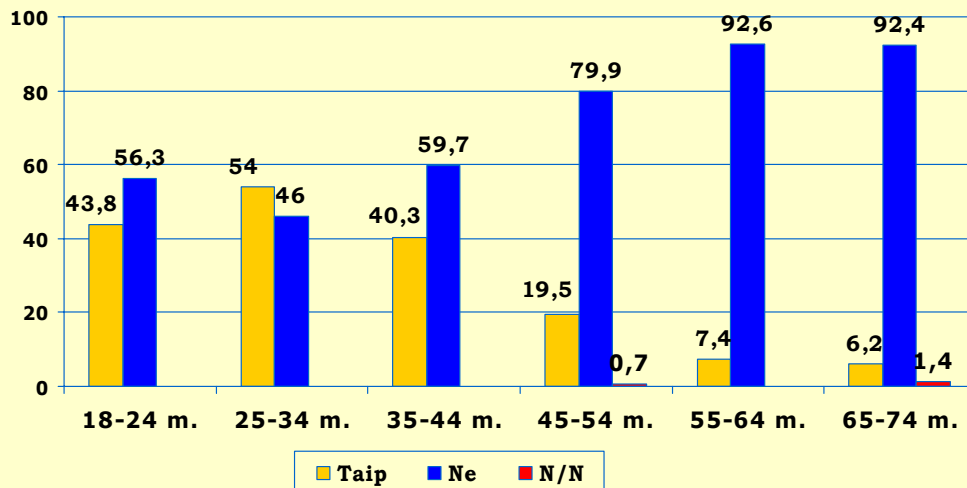

Ar Jūs norite mokytis?
(proc. nuo tų, kurie nurodė, kad per paskutinius metus nesimokė, N=768)

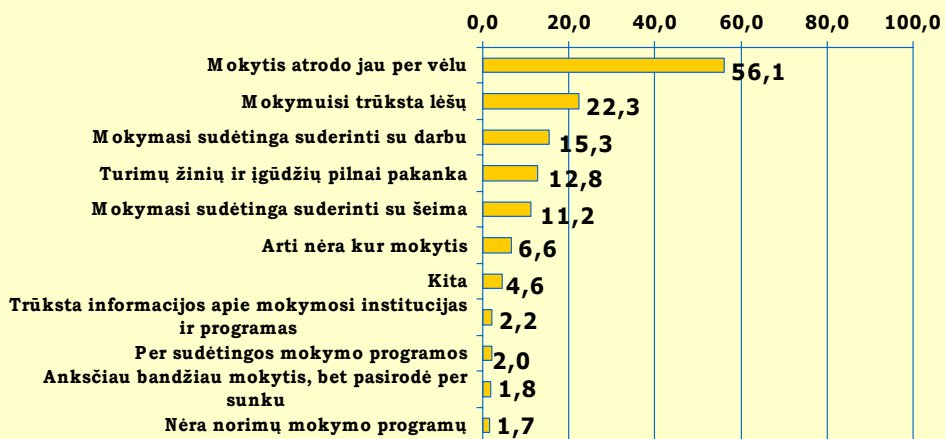

Ar Jūs norite mokytis?

(proc. nuo tų, kurie nurodė, kad per paskutinius metus nesimokė pasiskirstymas amžiaus grupėse, N=768)

Kodėl Jūs nesimokote? (proc. nuo nurodžiusių, kad per paskutinius metus nesimokė, N=768)

Pastaba: procentų suma viršija 100 proc., nes vienas respondentas galėjo nurodyti kelis atsakymo variantus

Bažnyčia ir pilietiškumas

Piliečiai ir parapijiečiai. Jei domėtumės sociologinėmis apklausomis sužinotume, kad dažnas lietuvis katalikas tėra retas svečias maldos namuose: tik apie 10 procentų visų Lietuvos katalikų lankosi sekmadienio Mišiose kiekvieną sekmadienį. Kiti mieliau renkasi kasmetines šventes (Velykos, Kalėdos) ar užsuka bažnyčion tuomet, kai ten tylu ir niekas netrukdo; tokiu būdu maldos namai tampa poilsio ar susikaupimo, rekreacijos ar nusiramino, bet ne maldos ar bendruomenės ugdymo vieta.

Tačiau ir tie iš mūsų, kurie ieškome autentiškos bendruomenės galimybes Bažnyčioje, neretai nešiojamės savy tą patį ramybės ir atilsio noro atspaudą: dažnųsyk, dalyvaudami parapijos seminaruose, konferencijose, maldos grupėse, sukuriame aplinką, leidžiančią pasislėpti nuo priešiško, nuodėmingo, agresyvaus pasaulio, kuriame esame priversti leisti didžiąją savo gyvenimo dalį. Įvyksta tarsi keistas susidvejinimas žmogaus sąmonėje ir gyvenimo būde – taip ir nebežinai, kuris gyvenimo stilius yra autentiškas konkrečiam asmeniui: tas, jo gyvenamas didesniąją dienos dalį, ar atvangos vakarai, „mėgėjiška“ bendruomeninė veikla, užimanti sąlygiškai nedaug laiko, bet suvokiama kaip tikrumo ar to tikrumo ilgesio išgyvenimas. Tokio susidvejinimo pasekmes žinomi krikščioniškojo konsultavimo tarnautojai P. ir S. Stohl'ai yra įvardiję kaip ligą, kurios vienas simptomų yra tas, kad žmogus, paklaustas, ar jis tuojau pat norėtų būti Danguje ar, jei turėtų galimybę, pasirinktų tą gyvenimo kelio dalį, kuri jam dar likusi, nedvejodamas atsakytų – „Noriu Dangaus.“ Toks žmogus savo gyvenimą Žemėje ir bet kokią veiklą mato kaip sunkią ir nevertingą prievolę, kurią tiesiog reikia išverti.

Taigi, mūsų katalikiškoms bendruomenėms būdingas uždarumas, santūri laikysena visuomeninių – pilietinių vyksmų atžvilgiu. Tai, beje, liudija ir jau bemaž prieš dešimtį metų dr. I.E. Laumenskaitei vadovaujant VU Religijos studijų ir tyrimų centre atliktas tiriamasis darbas, kurio metu, be kita ko, išsiaiškinta, jog naujosios protestantiškosios bendruomenės Vilniuje yra pilietiškai aktyvesnės nei katalikiškosios. Čia vertėtų pastebėti, jog miestų katalikiškosios bendruomenės, „gyvosios“ parapijos, daugiausia sudarytos iš konvertitų – tai žmonės, atradę naują gyvenimo kryptį, pajutę maldos ir tikėjimo „skonį“, dažnai bendruomeniškumo patyrimą sutapatinantys su išimtinai bažnytine veikla. Kitaip yra provincijoje – miesteliuose ir kaimuose. Tenykštėse parapijose dar gyvi tradicijos elementai ar bent jau kultūrinė atmintis. Žinoma, paprastai mėgstama pastebėti, jog tokia „kultūrinė atmintis“ veda į stagnaciją, senų ir jau atgyvenusių pamaldų formų įtvirtinimą. Bet tradicinė parapija - tai ne tik atgyvena. Kaip gražiai pastebėjo viename savo tekste kun. J. Sasnauskas OFM žodis „davatkos“ ir juo nusakomas mentaliteto tipas gali turėti ne vien neigiamą konotaciją – „davatka“ ne tik sėdi Bažnyčioje, ji joje ir meldžiasi; jai rūpi asmeninio gyvenimo susietumas su bažnyčios Tradicija – tokiu būdu rūpestis apima ne tik bekompromisę kovą už „tikėjimo grynumą“, jo autentišką perdavimą, bet ir tikrą rūpestį visos parapijos (bendruomenės) reikalais, kurie suprantami kaip visų – socialinio, buitinio, kultūrinio – gyvenimo lygių dalis. Tas „davatkos“ rūpestis gal yra neadekvatus dabartinės vartotojiškos visuomenės polinkiams, bet nuoširdus ir tikras. Šiems kunigo Juliaus pastebėjimams gražiai atliepia VU sociologo Arūno Poviliūno atliekami provincijos bendruomenių tyrimai, vienareikšmiškai sakantys, jog bendruomenės atkurti, kurti ar sukurti lengviausiai ir paprasčiausiai ten, kur dar gyvos senosios bendruomeninės struktūros, pirmiausiai – parapijos. Į tokias, daugiau mažiau tradicines parapijines bendruomenes, įsijungę konvertitai gauna galimybę priimti tokių bendruomenių esminį sandą – rūpestį visu žmogaus gyvenimu, o ne atskira jo sfera. O tai ir yra autentiško krikščioniškojo pilietiškumo pradžia.

Pilietiškumas krikščioniškoje perspektyvoje. Kalbant apie pilietiškumą ir Bažnyčią, neišvengiamai tenka prisiminti krikščioniškąjį socialinį mokymą. Žinoma, nemanau, jog čia įmanu būtų išdėstyti bent jau pagrindinius jo principus, tačiau verta prisiminti bent jau esminę nuostatą – tas mokymas pasisako už visybišką požiūrį į žmonių bendrijos gyvenimą ir

pilietiškumą mato kaip solidarumo ir atsakomybės išraišką. Biblijoje dažnai mėgstama „avių“ metafora. „Avys“ mums gal labiausiai asocijuojasi su neišraiškingumu, paklusimu, net abuojumu; vis tik avys – gyvūnai, kurie moka klausyti: jie girdi ir atpažįsta ganytojo balsą. Šitas gebėjimas girdėti ir atpažinti Biblijoje ir apibūdinamas „avių“ metafora – girdėti Gerojo ganytojo balsą, t.y. ir atpažinti jį įvairiuose ženkluose, sunkiuose tikrovės pavidaluose, o atpažinus – pasekti. Apie tai bene aiškiausiai prabyla Evangelija pagal Matą, kur paskutiniojo teismo scenoje Jėzus iškilmingai kreipiasi į Jo dešinėje stovinčias „avis“: „Juk aš buvau išalkęs, ir jūs mane pavalgydinote, buvau ištroškęs, ir mane pagirdėte, buvau keleivis, ir mane priglaudėte, buvau nuogas – mane aprengete, ligonis – mane aplankėte, kalinys – atėjote pas mane. ... Iš tiesų sakau jums, kiek kartų tai padarėte vienam iš mažiausiųjų mano brolių, man padarėte“ (Mt 25: 35,36,40). Šiuose Jėzaus žodžiuose glaustai perteikiama viena pagrindinių Bažnyčios skelbimo žinių – žmogus yra orus bet kokiose savo gyvenimo sąlygose, savo kraštutiniame apleistume. Žmogui reikalinga paguoda, veikli meilė ir gailestingumas. O krikščionis – tai žmogus, atsakingas už neteisybės, skurdo, beteiškumo mažinimą visuomenėje; tai žmogus, kovojantis už solidarumo principo įtvirtinimą, nes šis principas kyla iš Dievo, pasidalijusio su žmogumi jo dalia, patirties.

Žmogus yra orus, nes sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą. Žmogaus orumo skelbimas eliminuoja bet kokią prievartos galimybę – Bažnyčia ir totalitarizmas yra esmiškai nesuderinami dalykai: buvęs istorijoje bažnyčios susietumas su valstybine galia buvo jos gilus paklydimas, kuris atpažintas ir pripažintas paklydimu XXa. 7 – amė dešimtmetyje vykusio II Vatikano Susirinkimo. II Vatikano Susirinkimas grįžo prie šaknų, išsiskaitė į ankstyvuosius krikščionijos tekstus ir dar kartą paskelbė esminę Kristaus naujieną – žmogus yra laisvas, atpirktas iš nuodėmės ir vergijos, orus. Prievarta negalima niekuomet ir jokiais būdais. Net vardan tiesos, nes tiesa negali pateisinti laisvės – sąžinės ir apsisprendimų laisvės – suvaržymų. Prievarta – vienokia ar kitokia – sužlugdo pačią tiesos galimybę. Galima pasakyti ir taip – pagrindinė krikščionybės tiesa yra žmogaus laisvės ir orumo gynimas. Todėl prievarta (kad ir vardan didesnio gėrio) pakerta ontologinės, būtiškosios tiesos apie žmogų, kaip laisvą ir orią būtybę, skelbimą. Tuo pačiu tenka pabrėžti, jog Bažnyčia neatsisako savo misijos – skelbti Dievo ir žmogaus santykio tiesą. Bažnyčią – už žmogų bendrystei ir gyvenimui išlaisvinančią tiesą, už supratimą ir dialogą. Bažnyčią pripažįsta žmogaus sužeistumą, nuodėmingumą, silpnumą; jos skelbiamas Dievas taip pat yra ir „silpnas“ Golgotos kryžiuje, ir sužeistas. Bet pripažinti žmogaus trapumo, dužlumo tikrovę – tai nereiškia pasiduoti baimei ir pasyvumui. Tai būtų gynybiškos reakcijos, kurioms, beje, vis labiau tampa paveiki dabartinė Europos Sąjunga. Paradoksalu, bet atsisakydama paminėti savo krikščioniškosios tapatybės šaknis Konstitucijoje, Europos Sąjunga nepaliudijo savo atvirumą, o patvirtino uždaro, gynybiškumo tendencijas. Europa atsisako misijų dvasios, tepasilikdama „misijų marginalija“ – kolonijinę politiką. Toji kolonijinė politika, Trečiojo pasaulio išnaudojimas gimdo baimes, siekį užsidaryti elitiniame „gerovės klube“, statyti gynybines sienas, tarsi nujaučiant, kad toks, tokios politikos įtakoje vykdomas, „tylus smurtas“ gimdo neapykantą. Krikščionis šioje situacijoje gali priimti iššūkius ir gaivinti „misijų dvasią“, dalindamasis su kitu ir kitokiu viskuo, ką tariasi turįs arba tuo, kuo yra apdovanotas. Dalintis ir silpnumu, kaip juo pasidalino su mumis Dievas Jėzuje Kristuje, kad pasiektų ir išlaisvintų labiausiai atstumtus ir apleistusius.

Taigi, krikščionių Bažnyčia – ne išdidžių maištininkų draugija, bet savo silpnumą pažįstančių ir Dievo malonę skelbiančių žmonių bendruomenė. Ji turi atsakingai veikti pasaulyje ir plėsti laisvės bei atsakomybės ribas, puikiai suprasdama, kad laisvė be atsakomybės paprasčiausiai nėra imanoma. Krikščionių pilietinės pozicijos pamatas Biblijoje ižiūrimas ne tik Evangelijose, bet ir apaštalu raštuose, jų žodžiuose ir Tradicijoje. Apaštalu laiškuose raginama gerbti valdžią, paklusti jai, melstis už ją. Vertėtų prisiminti, jog tų laikų valstybė – Romos imperija – su visais savo laikmečio ribotumais vis tik pirmiausiai buvo teisinė valstybė. Tokia valstybė, anot Biblijoje esančių apaštališkosios tradicijos tekstų, yra pašaukta įgyvendinti tvarką, teisėtumą ir organizuotumą. Kartu Šventraštyje aiškiai apibrėžiamos valstybinės valdžios ribos – Dievo, esą, reikia visuomet klausyti labiau nei žmonių; galima sakyti, jog netgi legitimu valstybės

valdžia turi nusileisti žmogaus orumo gynimui ir liudijimui. Šio principo nuoseklus laikymasis ypatingu būdu atsispindi nedideliame šv. apaštalo Pauliaus laiške Filemonui, kuriame apaštalas prašo vergvaldį atleisti ir dovanoti kaltę pabėgusiam vergui, Pauliaus artumoje atsivertusiam į Kristų, sakydamas apie tą žmogų: „...galėtum jį turėti amžinai jau ne kaip vergą, o daugiau – kaip mylimą brolių. Jis ypač brolis man, o juo labiau tau, ir kaip žmogus, ir kaip Viešpaties tikintysis“ (Fm 15,16). Vergo paskelbimas „broliu“ yra radikalus ir itin revoliucingas krikščionijos veiksmas, ilgainiui sukūręs aplinką, kurioje vergovė tapo neįmanoma. Bažnyčia ir šiandien, ir čia – Lietuvoje – yra pašaukta įveikti visos rūšies vergovės, niekinančias žmogaus orumą ir stabdančias jo autentiškos laisvės galimybes.

Bažnyčia ir pilietiškumas Lietuvoje. Būtent „vergovių“ įveika yra dalies Katalikų Bažnyčios narių Lietuvoje patirtis. Sovietinio totalitarizmo metais dalis atkaklių „davatų“ saugojo tikėjimo rimtį mūsų parapijose, kita dalis tikinčiųjų – tiek iš klero, tiek iš pasauliečių tarpo – aktyviai dalyvavo pagrindiniame pasipriešinimo judėjime; šie žmonės ir dabar daugeliu atveju aktyviai reiškiasi pilietiniame gyvenime ir su kai kuriais intelektualais – konvertitais sudaro aktyviają Lietuvos Bažnyčios dalį. Vis tik norėtusi grįžti prie problemos, pažymėtos šio teksto pradžioje – kodėl būtinai reikalinga, jog absoliuti dauguma parapijiečių taptų ir aktyviais piliečiais?

Lietuva – Europos Sąjungos narė. Ne paslaptis, jog neįtikėtinais didelis eurosąjunginiame referendume „už“ balsavusių skaičius išduoda didelės visuomenės dalies vartotojiškas nuostatas – tos nuostatos skatina į ES žiūrėti pirmiausiai kaip į galimos materialios gerovės versmę; kita vertu skatina uždaramą ir beaugančią arogantišką laikyseną „kitų“, už ES ribų likusių žmonių ir valstybių atžvilgiu. Gana stipriai ryškėjanti ksenofobijos tendencija paprastai prasideda nuo aiškios ribos tarp „mes“ ir „jie“, elito ir autsailerių brėžimo. Galima nesunkiai pamatyti, jog katastrofiška Lietuvos, o ir aplamai Europos demografinė padėtis yra skatinama vartotojiškų ir hedonistinių nuostatų, tuo tarpu toji padėtis pati skatina ir ksenofobiją, ir uždaramą, ir paprasčiausią nesvetingumą. Analizuodami demografines tendencijas, galime nesunkiai virsti pesimistais, teigiančiais, jog europinei civilizacijai gresia išmirimas. Čia atsiveria tragiškoji popiežiaus Jono Pauliaus II pabrėžiama priešprieša tarp „mirties kultūros“ ir „gyvybės kultūros.“

„Mirties kultūros“ ženklai yra hedonizmas, uždaramas ne tik galinčiai gimti gyvybei, bet ir kiekvienam kitokiam, reikalaujančiam dėmesio, įsipareigojimo, atjautos; „gyvybės kultūra“, kurioje yra vietos mūsų pažeidžiamumui ir silpnumui, yra atvira ir kito, kitokio skausmui, netekčiai ir džiaugsmui, kūrybai. „Gyvybės kultūra“ – tai susietumo ir bendrystės kultūra. Lietuvos Bažnyčiai yra gerai pažįstamas totalitaristinis susvetimėjimas bei abuojumas, daugelis katalikų deramai vertina laisvę bei demokratijos plėtrą. Deja, dar trūksta patirties veikti laisvoje erdvėje, dažnai bijant ir savo silpnumą pripažinti, ir su silpnybėmis kovoti; tokiu būdu ryškėja jau mano minėtoji gynybinė reakcija, linkstanti į uždaramą ir elitišką laikyseną ir tuo pat metu savaip prisidedanti prie „mirties kultūros“ vešėjimo.

Žinoma padėtis nėra tragiška, nes krikščionio viltis ją tokia matyti ir negali. Krikščionybės horizontai visuomet peržengia aktualybę. Bet tam, kad toks žingsnis (ar „peržengimas“) būtų vaisingas, reikia vis iš naujo į tą aktualybę išžiūrėti, nuo jos atsispirti. Viena ryškiausiai pastebimų viešojoje erdvėje Bažnyčios pilietinio aktyvumo formų yra Lietuvos vyskupų kreipimaisi įvairiomis progomis. Ar jie pasiekia savo tikslą? Svarstyti galima įvairiai, bet mano nuomone tie kreipimaisi visų pirma turėtų būti svarbūs galimiems adresatams – toms pačioms veikiančioms parapijinėms bendruomenėms. Būtent tos bendruomenės gali ir turi būti komunikaciniai tiltai tarp institucinės bažnyčios ir visuomenės. Tokiose bendruomenėse turėtų vykti procesai, liudijantys krikščioniškojo tikėjimo gyvumą ir autentiškumą. Tad katalikiškų bendruomenių nariai negali nebūti atsakingi. Jie, savo tikėjimo inspiruojami, turėtų prisiiūti netgi didesnes atsakomybes, nei kiti visuomenės nariai. Ypač mano jau minėto socialinio solidarumo „auginimo“ srityje. Aišku, esama įvairių tikrai gerų ir nuosekliai vykdomų socialinių projektų. Jie gali būti ir jau yra atspirties taškas didesnės vilties darbams. Kad ir, pavyzdžiui,

darbui įveikti Lietuvoje esančią ir eskaluojamą įvairių socialinių grupių priešpriešą, o galiausiai ir valstybės bei didelės visuomenės dalies antagonizmą. Krikščioniškoji viltis, kuri, beje, neapsiriboja šiapusybe, gali mums parodyti, jog žmogaus pašaukimas būti Dievo artumoje, neišvengiamai rodo kelią į jo buvimą su kitu ir dėl kito. Prezidento skandalas, Seimo narių korupcijos bylos, rinkimų įkarštyje dalijami populistiniai pažadai – ta aktualybė, kuri suteikia Bažnyčiai Lietuvoje galimybių paliudyti kaip krikščioniškoji viltis gali įveikti krizes ir labai realiai padėti visuomenei spręsti josios problemas. Eiti pas visus „mažuosius“, plėsti malonės horizontus – tai veikimas, neapsiribojantis dabartimi; tokiam veikimui rūpi ir praeitis – pirmiausiai ne herojiška, bet ta, slepiama ir gėdinga, kurios migloje atsiveria, tarkim, dešimtys tūkstančių nužudytųjų Holokausto aukų. Ta praeitis turi būti prisimenama ne tam, kad tarptautiniai fondai dar kartą suteiktų galimybę pasipelninti, rengiant pompastiškus seminarus ir konferencijas, bet kad žudynių tikroviškumo pajautos sukeltas išgyvenimo katarsis leistų pirmiausiai Bažnyčiai suklypti prieš dabartinių „pažemintųjų ir nuskriaustųjų“ neviltis, kad ji galėtų ir pakilti kartu su jais – vėl atradusiais viltis. Bažnyčios institucijos neturėtų ieškoti privilegijų ir dovanų iš valstybės, laikydamos tuo būdu tą valstybę savo skolininke ir taip nevalingai statydamos dar vieną sieną tarp „svetimųjų“ ir „savųjų“, bet solidarizuotis su tais, kurie tų privilegijų negali reikalauti ir dėl to darosi pikti, nepakantūs, atgrasūs. Toks solidarumas tą „mažųjų“ pyktį ir įveiktų, pasitarnautų atverčiai ir bendradarbiavimui.

Kokia įmanoma Lietuvos vizija krikščioniškoje perspektyvoje? Žinoma, tai negalėtų būti „Rojus Žemėje“ ar „dangiškoji Jeruzalė.“ Nuodėmė ir jos pasekmės iki galo nesunaikinamos, bet įmanu ženkliai apriboti jų veikimą. Tai turėtų būti atvira, atsakinga, savo interesų paisanti, savaveiksmi visuomenė, kuriai valdžioje atstovaujancios partijos rūpinasi josios interesu gyventi solidariai ir atsakingai. Bažnyčia šiandien yra tokios visuomenės kūrybos pradžia. Jos skelbimas bus paveikus tik susiejus jį su viso krikščioniško gyvenimo liudijimu.

Ainė Ramonaitė

Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto dėstytoja

Politinis susvetimėjimas Lietuvoje: ar pilietinis švietimas gali pakeisti situaciją?

Tezės

Neįtikėtina žemas pasitikėjimas svarbiausiomis šalies institucijomis, "stiprios rankos" poreikis, nuolat mažėjantis rinkiminis aktyvumas ir panašūs faktai Lietuvoje jau seniai nieko nebestebina. Tačiau lyginamoji analizė rodo, kad pagal politinės paramos ir politinio angažuotumo rodiklius Lietuva užima išskirtinę poziciją Vidurio Rytų Europoje. Empiriniai duomenys rodo, kad pagal politinio susvetimėjimo lygį Lietuva lenkia ne tik savo kaimynes Latvija, Estija, Lenkija, bet ir tokias kitais požiūriais atsiliekančias šalis kaip Bulgariją ir Rumuniją. Viena iš tokios situacijos priežasčių yra pilietinio švietimo, ypač suaugusiųjų politinio raštingumo, spragos.

Pranešimas

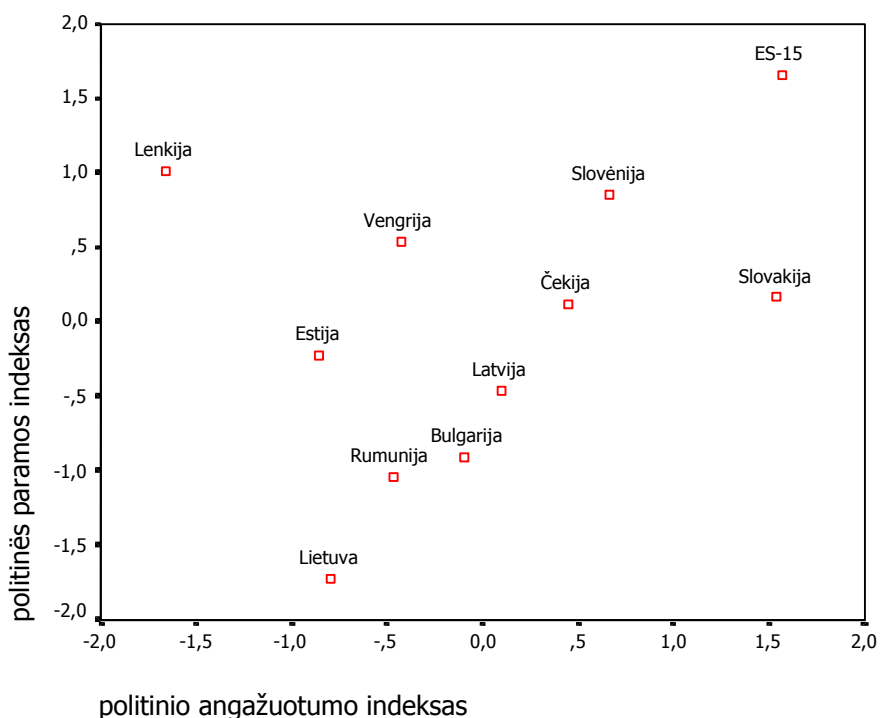
Kaip įsivaizduojame idealų pilietį? Visų pirma, politiškai sąmoningą ir aktyvų, antra, lojalų demokratijos principams ir institucijoms. Šių dviejų dimensijų - politinio angažuotumo ir politinės paramos sėkmingas derinys sudaro pilietinės kultūros pagrindą, ant kurio laikosi bet kuri demokratinė politinė sistema. Jei trūksta bent vieno iš šių dviejų komponentų, anksčiau ar vėliau demokratija susidurs su rimtomis problemomis: jei piliečiai politiškai aktyvūs, bet priešiški valdžiai ar režimui, šaliai gali grėsti politiniai neramumai, o jei piliečiai lojalūs sistemai, bet politiškai pasyvūs, valdžiai atveriamas kelias savivaliavimui. Kai visuomenėje trūksta ir vieno, ir kito, t.y. piliečiai yra nepatenkinti ir pasyvūs, šalyje vyrauja politinis susvetimėjimas - blogiausias valstybės ir piliečių santykio tipas, vedantis prie laipsniškos demokratijos erozijos arba "žemo lygio demokratijos" užkonservavimo.

Visuomenės apklausos seniai rodo nepaprastai aukštą Lietuvos gyventojų nepasitikėjimą svarbiausiomis valstybės institucijomis ir didelę paramą "stiprios rankos" politikai. Jau beveik pripratome prie su kiekvienais rinkimais mažėjančio rinkėjų politinio aktyvumo. Pripratome nekreipti dėmesio į nemalonius skaičius, guosdamiesi, kad ir "ir kitur tas pats". Tačiau empiriniai duomenys rodo, kad Lietuva Vidurio Rytų Europos kontekste užima išskirtinę padėtį.

1 diagramoje pateikiamas Vidurio Rytų Europos šalių ir 15 senųjų ES narių išsidėstymas pagal sudėtinius politinio angažuotumo ir politinės paramos indeksus. Politinės paramos indeksą sudaro keturi indikatoriai: pasididžiavimas savo šalimi, parama demokratinei valdymo sistemai, pasitenkinimas demokratijos vystymusi ir pasitikėjimas parlamentu. Politinio angažuotumo indeksą sudaro trys indikatoriai: aktyvumas parlamento rinkimuose, narystė partijose ir nekonvencinio politinio dalyvavimo potencialas.

1 diagrama. Šalių išsidėstymas pagal politinės paramos ir politinio angažuotumo lygi

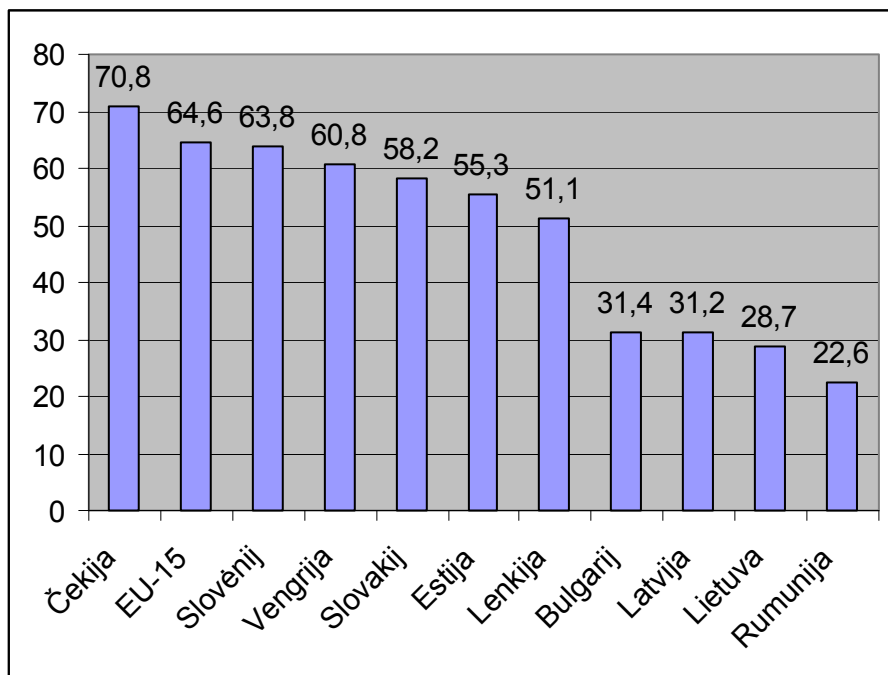

Šaltinis: Duomenys apie politines nuostatas iš Europos vertybių tyrimo, 1999/2000; Duomenys apie rinkiminį aktyvumą iš International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Voter Turnout from 1945 to date. <http://www.idea.int/vt/index.cfm> [žiūrėta 2004 07 30]

Kaip ir galima tikėtis, Vakarų Europos šalys (ES-15) atsiduria viršutiniame dešiniajame diagramos kampe, t.y. užima "pilietiškiausią" poziciją: joms būdingas aukštas politinio angažuotumo ir aukštas politinės paramos lygis. Iš Vidurio Rytų Europos šalių arčiausiai prie senųjų ES šalių priartėja Slovėnija, kuri, kaip žinoma, yra gerokai atitrūkusi nuo kitų pokomunistinių šalių pagal daugelį socio-ekonominio išsivystymo rodiklių. Lietuva, kaip rodo diagrama, atsiduria priešingame nei Vakarų Europa - apatiniame kairiajame kampe, politinio susvetimėjimo langelyje. Į šį langelį taip pat patenka Rumunija ir Bulgarija, ant ribos su kitais tipais yra Estija ir Latvija. Tačiau Lietuvos pozicija yra išskirtinė: politinio susvetimėjimo - pilietinio angažuotumo dimensijoje ji užima kraštutinę žemiausią poziciją. Kitaip tariant, Lietuvoje yra didžiausias politinio susvetimėjimo lygis visoje Vidurio Rytų Europoje.

Ypač Lietuva išsiskiria pagal itin žemą politinės paramos lygį, todėl šis dėmuo turėtų kelti didžiausią rūpestį Lietuvos mokslininkams ir politikams. Vienas iš svarbiausių politinės paramos komponentų yra parama demokratijai kaip valdymo formai. 2 diagramoje parodytas procentas žmonių Vidurio Rytų Europos šalyse, kuriuos galima laikyti tikrais demokratais. Tai yra žmonės, kurie pritaria demokratinėi valdymo sistemai ir nepitaria autoritarinėms režimo alternatyvoms - kariškių valdymui ir stipraus lyderio, kurio nevaržo nei parlamentas, nei rinkimai, valdymui.

2 diagrama. Parama demokratinei valdymo sistemai (proc.)

Šaltinis: Europos vertybių tyrimas 1999/2000.

Pastaba: duomenys rodo procentą respondentų, remiančių demokratiją ir nepritariančių autoritarinio režimo alternatyvomis (kariškių ir "stiprios rankos" valdymui)

Kaip matyti iš diagramos, Lietuvoje tokių žmonių, kurie yra lojalūs demokratiniam režimui yra vos daugiau nei ketvirtadalis. Pagal šį rodiklį Lietuva aplenkia tik Rumuniją, smarkiai atsilikdama nuo daugelio VRE šalių, įskaitant Lenkiją ir Estiją. Tokias tendencijas patvirtina ir kiti kiekybiniai ir kokybiniai tyrimai. Akivaizdu, kad situacija Lietuvoje gana kritiška ir jos tikrai negalima paaiškinti vien komunistiniu paveldu.

Ar pilietinis švietimas gali pakeiti šią situaciją? Anot Davido Eastono, politinė parama yra dviejų tipų: konkrečioji (*specific support*) ir bendroji (*diffuse support*). Konkrečioji parama yra nukreipta į politinę valdžią, postus užimančius pareigūnus ir yra susijusi su valdžios veiklos rezultatų vertinimu. Bendroji parama, kaip ją apibrėžia D.Easton'as, yra daugiau susieta su prierašumu objektui, jo reikšmės supratimu, o ne veiklos vertinimu. Ji yra tarsi teigiamų pažiūrų, geros valios rezervuaras, kuris leidžia žmonėms toleruoti netgi tokią valdžios veiklą, kuri jiems nėra priimtina. Bendroji parama, anot Eastono, visų pirma susijusi su socializacija.

Neskaitant jaunimo, užaugusio ir subrendusio jau nepriklausomoje Lietuvoje, dauguma Lietuvos gyventojų buvo socializuoti, gavo išsilavinimą sovietinio režimo arba autoritarinio Smetonos režimo metu. Tai lemia ir jų nuostatas demokratinėms institucijoms atžvilgiu. 2003 ir 2004 m. vasarą atlikti du kokybiniai Lietuvos gyventojų nuostatų tyrimai rodo, kad vyresnio amžiaus žmonės, net ir turintys aukštesnįjį arba aukštąjį išsilavinimą, dažnai neturi aiškių nuostatų demokratijos kaip valdymo būdo atžvilgiu. Dalis jų linkę pritarti autoritarinio lyderio valdymui ne tiek iš didelio nepasitenkinimo dabartine sistema, kiek iš demokratinėms institucijoms principų nepažinimo.

Dvi citatos iš giluminių interviu su dviem vyresnio amžiaus pedagogais galėtų gerai pailustruoti situaciją. Interviuotojas: "O kaip jūs išsivaizduojat, kas yra demokratija, kaip ji turėtų atrodyti?" Respondentas: "Neteko, matai, man demokratijoje gyvent. Nors prie Smetonos teko gyvent, ten, sako, irgi demokratija buvo. Į šitą klausimą atsakyti aš kažkaip miglotai nenoriu, o tiesiogiai aš ir pats dar gerai nesuprantu tos demokratijos." (Buvęs zootechnikas ir Žemės ūkio mokyklos dėstytojas, 73 m.) Kaip ir daugeliui vyresnio amžiaus žmonių, demokratija asocijuojasi

su Smetonos režimu. Matyti, kad respondentui trūksta elementarių politologinių žinių ir jis pats tai pripažįsta.

Kita citata iš interviu su gerokai jaunesniu respondentu, taip pat dirbančiu pedagoginį darbą: "I: O sakykit, jei dabar atsitiktų taip, kad kas nors panaikintų Seimą, kaip buvo prie Smetonos (...)? R: Nu, mažiau pakeitimų būtų gal, mažiau tų įstatymų leistų, būtų ramiau (*juokiasi, bet ne juokauja*). (...) Čia reikia kažkaip daugiau apsišvietusiam būt, jeigu analizuoti ką nors tokiu klausimu. Ne, nežinau aš." (ūkininkas, aukštesniosios mokyklos dėstytojas, 50 metų)." Respondentas lengvai pasiduoda interviuotojo provokacijai, kuria buvo siekiama patikrinti respondento lojalumą demokratiniam režimui. Iš atsakymo matyti, kad respondentas norėtų atsakyti "tinkamai", bet iš tiesų nežino, koks turėtų būti "teisingas" atsakymas, nes liberalioji demokratija nėra aiški ir nekvestionuojama vertybė.

Šios kelios citatos atskleidžia tik mažą dalį pilietinio švietimo spragų, tačiau ir iš jų matyti didelis šviečiamosios veiklos potencialas. Žmonėms trūksta žinių apie pačius sistemas, kuriose gyvena, valdymo principus. Patys suprasdami, kad anksčiau suformuotos nuostatos ir įgytos žinios nebeatitinka šiuolaikinių realijų, jie atsiduria tarsi vertybiniame vakuume. Neturėdami gyvenimo demokratinėje sistemoje patirties ir socializuoti sovietiniame režime žmonės neturi pamatų, kurių pagrindu galėtų iš naujo suformuoti savo orientacijas politinio režimo atžvilgiu. Pilietinis švietimas tokioje situacijoje yra vienintelis ir visiškai realus būdas keisti situaciją. Ypač didelį dėmesį vertėtų skirti suaugusių švietimui, o labiausiai - pedagogų ir kitų vadinamųjų bendruomenės "nuomonės lyderių", t.y. žmonių, kurių nuomonė daro įtaką kitų bendruomenės narių nuostatoms.

Jonė Maniuškienė
Molėtų rajono bendruomenių centrų asociacijos pirmininkė

Ar įmanoma besilavinanti kaimo bendruomenė?

Žvelgdama į konferencijos vieną iš nuostatų- aptarti demokratinės valstybės institucijų ir nevyriausybinų organizacijų **partnerystės galimybę**, sprendžiant pilietinio švietimo ir politinio raštingumo uždavinius,- drįsčiau teigti, kad kiekviena kaimo bendruomenė turi būti besilavinanti. Kitaip ji gali egzistuoti kurį laiką valstybėje, būti pikta ar abejinga, bet partnere, kur vyksta skausmingi demokratiniai pokyčiai, kur klystama ir keliamasi, kur mokomasi gyventi ir dirbti, vargu. Ji paprasčiausiai neprabilis apie save.

Ar „įmanoma“- turi apsispręsti pati. Tačiau privalu suprasti, kad šiandieninė kaime gyvenanti karta, nepriklausomai nuo amžiaus, socialinės padėties, išsilavinimo, pasirašo sprendimą ne tik sau, bet ir kaimo, o kartu ir čia esančių institucijų, ateičiai. Ar ras kur sugrįžti vaikai, anūikai... Ar klaidžios po laukus ir ieškos buvusių pamatų... didele dalimi priklauso nuo mūsų.

Vykstant esminiems istoriniams pokyčiams, kaimas visada patekdavo į jame pervartų metu gyvenančiai kartai nepalankią situaciją. Į rėžius...į kaimus, ulyčias.., į vienkiemius... į gyvenvietes... Nuolat gainiojamas, gąsdinamas, slepiantis ir besislapstantis gal todėl kaimas turi tokį savitumą, kuris sunkiai telpa į apibrėžimus ir rėmus. Ne išimtis ir 20 amž. pabaiga. Perkamas ir parduodamas... Po beveik dešimtmečio nepriklausomybės atkreiptas dėmesys- ar kaimiškieji regionai iš esmės tik žemės ūkio plėtra? Tokios kaimui priskiriamos funkcijos panašios į pramonės ir kalbėjimas supaprastėja- hektarai, sąnaudos, pelnas...

Tačiau važiuojame ne į tą kaimą. Jame susigūžė ir užsiliko kažkas daugiau, ką, perėję sovietinį dvasinio paveldo valymą, sunkokai begalime nusakyti, bet jaučiame savo buvimu.

Kalbėsiu apie nepramoninę Balninkų kaimo bendruomenę- taip teisiškai ji vadinama.

2000-ųjų metų pabaigoje žodis „bendruomenė“ Molėtų rajone buvo mažai žinomas, retai vartojamas. Pasiklausyti, kas yra bendruomenė, pirmąkart paskatino pats meras Valentinas Stundys, o Pilietinių iniciatyvų centras tame seminare pasiūlė padirbėti. Likome iki šiol. Kaip prisipažįsta gerbiamas mūsų vadovas Arūnas Poviliūnas, jam, kaip sociologijos mokslo daktarui, rūpėjo „rasti kompromisą tarp akademinės veiklos kanono ir konkretaus darbo su vietos bendruomene“, mus sudomino pirmąkart naujai išgirsta ištartis, kad kaimas ne vien Sapard'o remiamas žemės ūkis, o jo ilgaamžė kultūra, papročiai ir tradicijos, šventės ir sutelktys nelaimės atveju, įvairūs socialine, kultūrine, ekonomine padėtimi žmonės, jų problemos, jų bažnyčia ir mokykla, kultūros centras ir visos esančios ir kaimui bei jo žmogui dirbančios institucijos. **Mes identifikavome save su tokiu kaimu ir pabandėme ieškoti kai kurių išiečių.**

Po keliolikos seminarų Balninkuose 19 labai įvairaus išsilavinimo žmonių (aukštasis ir septynmetis), amžiaus (82- 24), socialinės padėties (nuo klebono iki bedarbio) įsiregistravome ir labai nedrąsiai paskelbėme apie savo buvimą. Anketinė gyventojų apklausa, SWOT analizė ir vietos portretas, ir pirmoji konferencija, sukviečiant ne tik dabar Balninkuose gyvenančius, bet ir čia gimusius, kraštiečius. Bendruomenės centro prisistatymas ir gairės veiklų ateičiai. Visų siūlymuose pirmuoju rėžėsi- sutvarkyti miestelį. Kaip ieškojome būdų, kad tai nebūtų vienkartinė akcija, o užsuktas ratas sukūsi, būtų atskira šneka, bet miestelis vis gražėja, vis daugėja gėlynų, vis švarėja ežero pakrantės ir tai tapo daugelio veiklų jungiamąja grandimi. Ypač buvo svarbūs mero žodžiai ir savivaldybės nuostata: „kur žmonės juda, negali likti abejingos valdžios institucijos“ ir... nutiesiami nauji šaligatviai, išasfaltuojamos naujai gatvės.

Prasidėjo lėšų paieškos. Problemos, kaip mokė gerb. Arūnas, pamažu tampa mūsų draugais. BAPP parėmė pirmąjį projektą, kurio veiklos tapo pamatinėmis. Kol nieko nežinai, viskas svarbu ir niekas nesvarbu. Dejavimas ir kaltinimai- vienintelis kelias.

Pirmiausia, dėmesys jaunoms šeimoms- seminarai, paskaitos. Verslų įvairinimas, pieno ir mėsos ūkis, buhalterinė apskaita, sliukai ir sraigės, ekologinis ūkis ir turizmas, aplinkos tvarkymas, gėlynai ir kt. Seminarų programą rengiame su pačiais lektoriais, tariamės su rajono konsultavimo tarnyba, taikydami programą vietos poreikiams.

Iš to paties projekto nusiperkame kompiuterį, mokomės patys, mokantieji savanoriškai moko kitus, sudaromos grupelės ir prasideda kompiuterinio raštingumo pamokos.

Kita grupė, jau pavaikščiojusi internete, imasi parengti tinklalapį apie Balninkus. Kadangi vienas mėgėjų buvo bedarbis, tai per žiemą griaudami ir kritikuodamiesi, kopijuodami ir ieškodami savitumo išvydome interneto šviesą. Šiandienos akimis žiūrint, tai įdomiausias darbas ir pats mieliausias kolektyvinis kūdikis- viso miestelio svetainė, kuri vėliau pateko net į euronews akiračių.

Po metų „Langas į ateitį“ padovanojo nemokamą internetą, turime 3 kompiuterius, o kadangi šis informacinių technologijų centras yra bibliotekoje, gali naudotis ne tik balninkiečiai, bet ir aplinkinių kaimų gyventojai. Pasakysiu dar daugiau- esame ant trijų rajonų – Ukmergės, Anykščių ir Molėtų ribos- todėl socialinė, kultūrinė ir informacinė atskirtis yra suprantama ir tikėtis valdžios paramos pirmiausia, nieko nedarant patiems, būtų naivu ir neįtikėtina. Dabar tų pakraščių vaikai lankantys Balninkų pagrindinę mokyklą, jų tėvai ir tų kaimų gyventojai naudojami ir visais čia esančiais privalumais- internetu, biblioteka, o kadangi priklauso tai pačiai parapijai, susitinka ir kituose renginiuose.

Pagyvenusieji nuo pat pirmų metų buvo pakviesti į popietes „Užėikit po Sumos“. Pirmais metais rinkomės kas sekmadienų, dabar kas antrą. Prie arbatos puodelio susitiko su Balninkų, Molėtų, Ukmergės įvairių sričių gydytojais, Kauno šeimų centro konsultantėmis p. Liobikiene ir Ž. Šimkiene, giedojo ir dainavo, klausėsi poezijos, minėjo sukaktis, prisiminė krašto šviesuolius, klausėsi įspūdžių iš kelionių ir vaizdajuosčių pagalba keliavo po įvairias šalis. Atviros Lietuvos fondas parėmė iniciatyvą- atlikti anketinę apklausą ir kartu su medikais įvertinti depresijos paplitimą Balninkų seniūnijoje. Kartu buvo organizuoti pynimo iš vytelių kursai, lankė apie 20 dalyvių, atrodo dalis jų atrasto pomėgio nemetė.

Jaunimas startavo bene sėkmingiausiai. Atviros Lietuvos Nyderlandų projekte „Veikiantis menas“ gavo paramą ir pirmą vasarą dirbo su menininkais profesionalais- skulptoriumi J.Genevičium ir Dailiniku Z. Stepanavičiumi. Tai buvo savęs atpažinimo, atradimo ir saviraiškos vasara, kuri įtakoja veiklas ir dabar. Jaunimas suprojektavo ir įrengė skverelį prie autobuso sustojimo, ir dar viena apleista vieta tapo viena gražiausių Balninkuose, o jų darbas gražiai įsikomponavo į visų darbų eilę. Kitą vasarą, laimėję paramą iš Jaunimo Reikalų tarybos, įrengė poilsio kampelį prie mokyklos jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikams, o praėjusią vasarą, paremti Švietimo kaitos fondo, sutvarkė taip pat apleistą mokyklos sodą, dar teberengia, konsultuojami rajono aplinkosaugos inžinierės A.Misiūnienės, vaistažolių ir prieskoninių augalų mokomųjų bandymų sklypą, kuriame dirbs ir mokysis ir bendruomenės žmonės, kuriantys ekologinius ūkius.

Jaunimas su suaugusiais, vadovaujami bibliotekininkės, įrengė kraštotyros muziejėli, kuriame prie veikiančių staklių mūsų močiutės išmokė vieną grupę, norinčių austi. Šią žiemą mokys toliau. Šiuo metu, jungdami įvairias technologijas- nėrimą, siuvinėjimą- dirba su lino atraižomis, ir planuoja surengti savo darbų parodą Olandijos mokykloje.

Praėjusią žiemą jie daug dirbo su informacinėmis technologijomis- fotografavo gyvūnus ir mezgė diskusiją bendruomenių portale, patys susirinko tėvų, senelių, kaimynų grupes, mokė kompiuterinio raštingumo, surengė konkursą, įteikė dalyviams pačių parengtus diplomus.

Tačiau ar jaunimas liks kaime- tėvai atsako: vargu. Iš tiesų, tokiame kaime, koks jis yra šiandien, kur dar žmonės gyvena tik laukimu iš valdžios, vargu ar liks. Vienoje laidoje, kur pasiturintis ūkininkas kalbėjo, kaip jis deda pamatus stipriam šiuolaikiniam ūkiui, sakosi nebijotų tokio sūnaus pasirinkimo. Ar mes padėsime tuos pamatus? Tai nepaprastai sudėtinga. Nors labai palankia kryptimi suka švietimo reformos, bet tiems, kurie kratosi akademinio mokymosi, kurių netraukia pamokos, sudominimo savo galimybėmis, paskatinimo saviraiškai trūksta. Teoriškai sąlygos lyg ir yra, bet praktiškai įgyvendinti beveik neįmanoma. O laikas nėra sąjungininkas- reikia pasirengti, išitvirtinti. Kad jaunimas profesionaliose rankose geba atsiverti, atrasti save, kad iš griovėjų tampa kūrėjai, parodė jų dalyvavimas projektuose. Nereikėjo nei raginti, nei kviesti. Ir galime džiaugtis, kad niekas per tuos ketverius metus nebuvo sugadinta, sulaužyta, suniokota. Reikia galvoti apie jaunimo saviraiškos galimybes. Mokyklų reorganizacija kaime, stipresnės bazės kūrimas tarnauja akademinį kelią pasirinkusiems, bet vargu, ar šie liks kaime. Mūsų patirtis sako, kad tikrai efektyvus kelias yra dalyvavimas projektuose. Tai įvairiapusės paieškos ir raiškos. Ir vadovus galima pasirinkti, ir veiklas, kurios yra ne atsitiktinės, o gula į bendruomenės infrastruktūros kūrimą, į verslumo skatinimą, į saviraišką. Galime drąsiai žiūrėdami fondams į akis sakyti, kad jų parama, kurią sudaro apie 60 tūkstančių, virto keletą kartų didesne, o poveikis, žmogiškųjų išteklių pažadinimas galbūt sunkiai įvertinamas.

O kaip su valdžios institucijomis sutariame? Nedidelės trinties, gal konkurencijos baimės kelią nueina visi, bet svarbu, ko norime: ar kaip ožiukai ant liepto- nenusileisti, ar pereiti į kitą pusę. Mes, atrodo, neužmiršome šio pasakojimo moralo ir sėkmingai bendradarbiaujame visos bendruomenės labui.

Rengiame labdaros akcijas- manome, kad „nėra pasaulyje žmogaus, kuris kuo nors negalėtų padėti kitam“.Visi- ir tie, kuriems likimas nepagailėjo išminties, ir tie, kurie vienaip ar kitaip ieško savo kelio, ir tie, kurie suklypo, yra mūsų žmonės ir skirtingais gyvenimo momentais yra jų šaukiamasi.

Grazūs ryšiai užsimezgė su Kauno aklųjų ir silpnaregių bendrija „Akių šviesa“, kurios nariai poilsiaavo, tiesa, jiems nepritaikytomis sąlygomis Balninkuose, bet liko patenkinti žmonių geranoriškumu ir šiluma. Jiems svarbu, kad ežeras turi ilgą seklų atabrada ir yra saugus, kad judėjimas nedidelis, kad yra sąlygos pabendrauti, kad būtų sąlygos plėtoti informacinių technologijų galimybes sukuriant programas regėjimo neįgaliesiems., kad galėtų turėti pastovią vietą. Tačiau lėšų stygius neleidžia išspręsti problemos, kuri įtakotų daugybę kitų veiklų, o svarbiausia suartintų bendradarbiavimo ryšiais su miestu. Kol kas turime tik svajoti.

Sunku šiandien tiems, kurie gauna pašalpas ir nieko iš jų nebereikalaujama, niekas jų neieško... **Kol reikalaujama, tol esi reikalingas.** Galėčiau pasakoti apie tai, kaip, tvarkant miestelį, buvo įtraukti ir tie, kuriems daugiau kaip 80, ir tie, kuriems mažiau negu 5, ir tie, kurie, atrodo, vien tik geriantys. Nepatinka toji šelpimo ir pašalpų didinimo politika. Pašalpos kaip vaikui perkamų saldumynų- niekad negana. Tai perskirstymas, kuo labiau spaudžiant mokėtojus. O kur tos pašalpos prasmingumas? Negi gaunančiųjų indėlis į valstybės kūrimą nereikalingas? Žmonės pikti, nes nereikalingi. Manychiau, bendruomenės čia gali pateikti daugybę siūlymų ir net imtis veiksmų.(Konkretus pavyzdys būtų, kaip atsisakėme Molėtų paslaugos, kad jie šluotų mūsų miestelį, kokia reakcija buvo įdarbintųjų per darbo biržą balninkiečių pirmomis dienomis, ir kokia dabar).

Kartu su veiklomis vyksta ir dalinimasis patirtimi. Patys pavažinėjome po kaimyninius rajonus, mus aplankė nemažas skaičius bendruomenių. Tačiau patirtis rodo, kad visos institucijos bėga praktiškai pamatyti tos demokratinės šalies, link kurios judame. Ir skaudoka, kad kaimas vėl nuskriaustas... Kas finansuoja keliones? Tuo tarpu savivaldybių žmonės ir iš fondų, ir iš

savivaldybių lėšų išvažinėja pasaulį. Ir keista, kad esminių dalykų, kurie turėtų įtakoti kaitą, mažai išgirstame.

Taigi vėl esame dėkingi BAPP, kuri rėmė filantropinį jungtinį rajono projektą- kelionę į Lenkiją (ekologinių ūkių kūrimas) ir Vokietiją Reckes rajoną, kur tris dienas kasdien aplankėme po 3- 4 ūkius, organizacijas, žemės ūkio mašinų gamyklą, mokyklą ir kt.. Dėkingi savo kraštiečiui Vladui Pusvaškiui, Alantos verslo mokyklos direktoriui, padėjusiam užmegzi ryšius ir net parengti programą. Kelionė buvo tikrai varganoka fizine prasme, bet dvasingumas kompensavo nepatogumus.

(Negaliu nepaminti ir kitų kraštiečių indėlio į bendruomenės veiklą. Šviesios atminties Vladas Miškinis paliko gimtinei savo dailės darbus, Ona Pusvaškytė, Galaunės premijos laureatė, parvežė grafikos darbų kolekcijos dalį. Jei turėtume kur, parvežtų ir kitus darbus. Kraštiečių mokslininkas Kazys Strazdas pagabeno savo ir šeimos lietuviško stiklo istoriją liudijančius eksponatus... Surengta konferencija „Gimtine, aš Tavo vaikas” buvo kaip nusilenkimas vaikystės Žemei).

Grįžtant iš Vokietijos, gimė mintis, kad rajone turėtų susikurti kaimiškų organizacijų susivienijomas, gal asociacija, į kurią norėtų jungtis kokios 5-7 organizacijos, kurios rengiasi įsiregistruoti. Mintis pakibo ore, išsiskirstėme vasarai... Rudenį rajone buvo įsiregistravę... 25 kaimo bendruomenių centrai, iš kurių 20 panoro jungtis į asociaciją. Patirties nėra. Vėl lieka konsultacijos, intuicija, išsiklausymas ir išžiūrėjimas. Bendruomenių centrų lyderiai ir seniūnai mokosi dirbti, mokosi išžiūrėti, įvardyti ir pateikti vietos problemas, susikuria veiklos grupės vietose. Tai darbų pradžia. Tačiau mums reikia susikalbėti, mums reikia suprasti. Kuo skiriasi chaosas nuo demokratijos, kaip pasaulyje suprantama laisvė. Patikėti, kad šiuo nelengvu, mums visiems nauju laiku reikia mokytis galvoti apie prarastų dvasinių vertybių gaivinimą, apie krikščionišką gyvenseną ne žodžiais, o veiksmais, apie tarpusavio santykius. Pasirinkdamas ir apsisprenddamas gyventi kaime turi suprasti ir įvertinti jo pranašumus, kurti save ir jį. Kompetencijos didinimas vietos bendruomenių lyderių, asociacijos valdybos, seniūnų ir pačių bendruomenių, vykdant bendruomenių plėtros pokyčius ne stebėtojų, o partnerių ir įtakingų dalyvių teisėmis padedant kaimui išlikti yra pagrindinis mūsų uždavinys. Ateinančią žiemą vėl susitikinėsime, mokysimės. Tikime, kad dalyvaus ir savivaldybės skyrių žmonės. O talkinti mielai žada Švietimo centro direktorė p. R.Žvinienė.

Pirmoji bendra konferencija „Keisdamiesi keičiame”, inicijuota savivaldybės, su bendruomenių idėjų muge, atrodo, buvo sėkmingas žingsnis. Džiugina ir pirmieji jaunų organizacijų žingsniai- Jonišio bendruomenės centras laimėjo 100 000 Lt. paramą iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Dubingių bendruomenės centras 150 000 Lt. iš Pasaulio banko ir Mažųjų Projektų. Savivaldybė nedidelėms veikloms, per vietos projektus 2004 metais skyrė 30 000 litų.

Ar problemų nuo to mažiau? Tikrai ne. Dar daugiau. Pirmiausia reikėjo išmokti kitos reakcijos. Kas nepadaryta, didelė dalimi pasidarė kaltas bendruomenės centras. Neretai žmonės pamoko: nueik ten, pasakyk, kad padarytų... Išmokome nusišypsoti- jei sako, vadinasi, esame gyvi, jei reikalauja, vadinasi, tikisi sprendimo, jei siūlo, išvis smagu...

Lietuvos kaimas gyvas.

Kokia nuostabi patirtimi dalijosi šakiečiai, pumpėniškiai iš Pasvalio rajono, kaimynai uteniškiai. Įdomiausias veiklas gali pristatyti žemaičiai nuo Plungės ir Kelmės, Ukmergės rajono Petronių moterys, šiauliečiai, elektrėniškiai, Trakų bendruomenių žmonės. O ar reikalingas kaimas, kuriame didžiutusi ne tik prabangios vilos, bet pagarbiai būtų saugoma savo tautos kultūra, reikia, pirmiausia, dėmesio žmogui ir jo reikalingumo. „Šiandienos užmarštyje slypi vartai į rytdienos nusikaltimus”,- sako išminčiai. Gal per ilgai buvo tikrosios vertybės užmirštos?

Ačiū jums už mintį apie partnerystės galimybę...

Ar Lietuvos universitetai turi pilietinę misiją?

Ši klausimą performuluočiau į labiau retorinį, ką šiandien universitetams reikėtų turėti pilietinę misiją, kuo “pilietinė” misija išsiskiria iš kitų universiteto misijų. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad pilietinė misija universitetams neturėtų būti pirmo rūpesčio dalykas. Universitetai turi atlikti mokslinius tyrimus bei mokyti. Šiandien pasitelkiant žinių ekonomikos terminus šis uždavinys suvokiamas kaip žinių kaupimas, dauginimas bei skleidimas. Su šiuo uždaviniu universitetai paprastai susieja savo pirmąją misiją. Ji taip pat yra pilietinė misija. Vien mokydami specialybės dalykų ir šiuo keliu skleisdami žinias universitetai prisideda didindami valstybės ir visuomenės gerovę.

Tačiau klausimas apie “pilietinę” misiją visuomenėje mus nuveda prie klausimo apie klausimo apie universitetų visuomeninę ir valstybinę savimone, atsispindinčią jų ilgalaikiuose planuose bei sietina su pozicija, kurią universitetai užima bei gina visuomenėje, atsižvelgdami į jos ateities perspektyvas. Kalbėti apie šio pobūdžio pilietinę universiteto misiją reikėtų klausti apie idealą, kurio universitetas siektų. Tai drauge reikėtų klausti apie universiteto idėją, kuri tikrovėje niekuomet neįgyvendinama, tačiau joje aptinkame universitetui svarbių vertybių bei galutinių tikslų visumą. Kokį pilietinio švietimo ir universitetinio lavinimo santykį aptinkame universiteto idėjoje ar idėjose, koks jose išvelgiamas universitetų ir valstybės tikslų santykis, kokia yra universiteto visuomeninė misija?

Vieną tokių universiteto idealių modelių prieš daugiau nei du šimtus metų yra pateikęs Immanuelis Kantas. Jo mintys turi akivaizdžias sąsajas su mūsų tikrove, nes skleidėsi ištakose demokratinės valstybės, kurios paveldėtojai esame. Be to, daugelis jo skelbtų žmogaus bei visuomenės vertybių ir dorybių šiuolaikinėje visuomenėje yra tapusios savaimine suprantamybe. Kaip Apšvietos epochos žmogus Kantas švietimą suvokė kaip žmogaus mokymą vadovautis savu protu, būti kritiškam savų nuostatų bei visuomenės blogybių atžvilgiu. Kantas buvo įsitikinęs, kad mąstančios asmenybės ugdytas reiškia ir moralios asmenybės kūrimą. Drauge jis neabejojo, jog būtina sukurti aplinką, palankią žmogaus moralumui, įgalinančią jį išskleisti visus savo sugebėjimus. Tad pradinė kantiškoji idėja yra dviejų procesų, asmenybės vidinės reformos ir valstybės bei visuomenės išorinės reformos neatskiriamumas. Kritinė mintis, suvokiant proto ribas bei siekių realumą jam yra variklis, skatinąs atsirasti laisvam žmogui ir visuomenei.

Galima išvelgti daug trūkumų šiose idėjose, jas vertinti kaip švietėjiškojo optimizmo išraišką. Tačiau negalima neįvertinti Kanto pastangų ištirti galutinius žmogaus siekių bei visuomenės praktikos tikslus. Šiame idealių siekių kontekste vertintinas vienas paskutinių Kanto veikalų “Fakultetų ginčas”. Erdvė, kurioje vyksta kritinė idėjų kaita, Kanto vadinama “ginču”, yra universiteto vidinė erdvė. Viena pagrindinių šiame veikale išreikštų Kanto idėjų, jog fakultetai yra naudingi visuomenei, kai suvokia savotišką pilietinę misiją, atsakomybę dėl visuomenės likimo. Jo svarstymuose atsiskleidžia universitetams keliamas uždavinys ne vien siekti kuo didesnės tiesos, bet ir suvokti savo veiklos vertę. Kantas mąstė Prancūzijoje įvykusios revoliucijos ir jos padarinių, dėl kurių buvo kaltinami ano meto filosofai, akivaizdoje, tad jis numatė, jog kai kurie laisvo mokslinio galvojimo rezultatai gali būti pavojingi visuomenei. Jis fakultetams (tai yra universitetams) uždėda uždavinį ne vien ieškoti tiesos, bet ir galvoti apie šių paieškų galimus teigiamus ir neigiamus padarinius valstybei.

Fakultetų bei jų atstovų savosios misijos suvokimą Kantas apibūdina labai painiai, joje galima išvelgti dvigubą refleksiją. Pirmiausia fakultetai teikia žinių sąvadus apie praktinius dalykus. Kanto metu tai buvo medicina, teisė ir teologija. Jie ugdo valstybei žmones, perimančius šias žinias bei juos parengia tarnauti visuomenei ir valstybei. Kita vertus, fakultetai jam yra išskirtinė vieta, nes čia įmanoma susieti sritis, praktiniame gyvenime, regis, labai nutolusias viena

nuo kitos. Fakultetai yra vieta, kurioje brėžiamos disciplinų tarpusavio ribos, vyksta ginčai dėl pamatinių dalykų, galiausiai skatiną koreguoti ir paskiras žmonėms tarnaujančias praktikas.

Nurodydamas, kad valstybė neturinti kištis į tiesos paieškas, jis pabrėžė, jog universitetai privalą vykdyti savicenzūrą, patys nustatydami ribą, kurie tyrimo rezultatai turėtų pasiekti visuomenę. Savicenzūros idėja gina tai, ką mes šiandien vadiname mokslinio tyrimo autonomija. Kita vertus, kantiškajame kontekste ji turi prasmę vien tuomet, kai grįsta savotiška moraline nuostata bei iš jos kylančia atsakomybe, lydinčia tiesos paieškas bei mokslinius ginčus. Kantas turbūt labiau negu mes šiandien suvokė universitetų kaip žinojimo centrų vietą ir svarbą visuomenei.

Iš pirmo žvilgsnio, pilietinę universitetų misiją Kantas suprato gana siaurai: ugdyti valstybei naudingus tarnautojus bei suvokti išskirtinę vietą valstybėje. Kita vertus, galutiniai fakulteto ar universiteto tikslai sutampa su valstybės tikslais bei yra nukreipti į sąlygų žmogaus raiškai ir laisvei kūrimą. Didžiausią žmogaus laisvės išraišką Kantas aptiko kritiniame mąstyme bei iš šio mąstymo kylančios moralios laisvės sprendimams. Universiteto gyvenimą jis suvokė kaip nuolatinį fakultetų ginčą, drauge manydamas, jog šio ginčo eiga labai svarbi visos visuomenės ir valstybės likimui. Čia atsiskleidžia idealiai suprasto universiteto dar vienas pilietinės misijos aspektas. Universitetai ieško būdų, kaip pagerinti esamas praktikas (šiuo atveju – mediciną, teisę, teologiją), kad jos galėtų geriau tarnauti paskiram žmogui ir valstybei. Tai yra mokslinio tyrimo interesas, kuris drauge suvokiamas kaip valstybės praktinis interesas.

Žinia, šiuolaikinė praktikų įvairovė yra daug platesnė nei Kanto laikais. Tačiau ir savo metu jis stengėsi suderinti, regis, nesuderinamus dalykus. Kalbėdamas apie žmogų ir visuomenę jis stengėsi susieti individo interesus su visuotiniais tikslais, individualų kritinį kelią su bendro kritinio ginčo būtinybe, universitetinę laisvę su tarnavimo esamai visuomenei uždaviniu, moralinės asmenybės ugdymą su galutiniu valstybės gerovės tikslu. Šias sąsajas Kantas plėtojo teorijoje, būdamas giliai įsitikinęs, kad jos galimos, vadinasi, ir būtinos praktikoje. Žvelgdami iš praktinių poreikių pozicijų, Kantą galime vadinti idealistu, tačiau jis pats buvo įsitikinęs, kad šis idealas, jei ir neįgyvendinamas, turi būti kiekvienos visuomenės, kiekvieno individo, drauge ir kiekvieno universiteto siekiamybė, jei jie kelia sau galutinius tikslus bei pasirenkę elgtis atsakingai.

Kantas pateikia vieną iš galimų universiteto misijos pavidalų, tačiau iš dalies uždavinys, kurį jis kėlė žmogui bei fakultetams yra universalus šiuolaikiniam pasauliui, nusakydamas idealiuosius universitetams keliamus uždavinius. Jie tiesiogiai paliečia, ką mes šiandien vadiname pilietiškumu ar “pilietine misija”. Universitetas valstybėje ir visuomenėje yra išskirtinė vieta. Pirmiausia, čia vyksta tiesos paieškos, lydimos ginčų bei minties savikontrolės. Kitas numatytas universiteto uždavinys – ugdyti žmogų, galintį orientuotis visuomenėje bei asmeniškai angažuotis jos tikslams. Kantui toks žmogus buvo kritiška, laisva autonominė moralinė būtybė. Trečia, patys universitetai turi suvokti savo tikslus visuomenėje bei veikti jų siekdami.

Žinia, mūsų visuomenė yra kitokia nei kantiškoji. Išsiplėtusi yra tiesos ir žinojimo lauko samprata. Tačiau ir šiandien iš universitetų visuomenė tiesiogiai ar tarpiskai turi pagrindą tikėtis kritinės minties rezultatų bei asmenybių, sugebančių žmogaus orumo bei valstybės gerovės matu vertinti esamą situaciją. Universitetai Lietuvoje turi autonomiją, įgalinančią save suvokti kaip išskirtines veikimo ir siekių vietas. Tačiau drauge ši autonomija reiškia didelę pilietinę atsakomybę. Universitetų autonomija garantuoja laisvę ir išskirtinumą, bet drauge įpareigoja laisvai spręsti dėl bendrų visos visuomenės tikslų. Vien matydami šią žinojimo perspektyvą universitetai iš tikrųjų pasinaudos autonomijos suteikiamomis laisvės perspektyvomis.

Esminių problemų, su kuriomis šiandien susiduria mūsų visuomenė yra ne mažiau nei prieš du šimtus metų. Jai nuolat kyla istorinės savivokos bei tolimų tikslų ir į juos vedančių reformų prasmingumo klausimai. Žinių bei žinojimo aktualizavimas, istorinės patirties susiejimas su šiandiena yra tai, ko visuomenė negali sukurti pati sau, ką vien universitetai jai gali suteikti. Visuomenė taps brandesnė, sąmoningesnė ir drauge laisvesnė vien tuomet, kai universitetai ims plačiau naudotis savo laisve, atsigręždami į “praktikas”, kurios lemia esamą gyvenimą bei jas

susiedami su turimomis žiniomis ir universitetuose vykdomomis tiesos paieškomis. Ugdyti laisvą kritinę asmenybę reiškia suteikti jai gebėjimą apčiuopti esamas problemas, sugebėti vertinti jų vertybinius pagrindus bei gebėti priimti atsakingus, į ilgalaikę ateitį vedančius sprendimus.

Žinoma, galima klausti, kaip šis uždavinys yra įgyvendinamas ir ar jis įgyvendinamas. Jis šiandien labai sunkus ir dėl universitetų turimos istorinės patirties. Sovietmečiu buvo deformuotas universitetų ir visuomenės, universitetų ir valstybės santykis, ribojama kritinės minties laisvė, iškreipiama vidinių ginčų galimybė, deformuota ugdytinios asmenybės samprata. Buvo nutrauktas dialoginis santykis tarp universitetų ir visuomenės, tarp žinių paieškų ir visuomenei bei žmogui aktualių problemų.

Daug žinių sukauptiems universitetams šiandien kyla visuomeniškai aktualios “žinių sklaidos” uždavinys, kurį įgyvendinti tegalima vystant vidinį dialogą drauge kuriant ir išorinio erdvę. Dialogo patirties stoka visuomenę bei universitetus yra atvedusi į abipusio uždarumo situaciją. Visuomenė netekusi tikėjimo, kad universitetas yra gyvybinga, asmeniškai svarbi jos gyvenimo dalis, galinti svarstyti rūpimas aktualias problemas bei ieškoti išeičių iš jų akligatvių, kad universitetų pasiekimai ir veikla gali būti patikimas visuomenės ir valstybės kasdienybės atramos taškas. Be universitetų aktyvaus veikimo visuomenė yra paliekama neartikuliuoto, vadinasi, ir asmeniškai bereikšmio žinių bei idėjų srauto tėkmei, kuriančiai nepasitikėjimą valstybės tikslais. Neaptikę pilietinio ryšio su visuomene, patys universitetai ims abejoti buvimo mūsų visuomenėje ir valstybėje prasingumu. Ši situacija universitetų pilietinę misiją daro dar sudėtingesnę, drauge labiau būtiną. Tai yra didelis iššūkis, nuo atsako į kurį priklauso ne tik visuomenės, valstybės bet drauge ir universitetų likimas.

Ar šis universitetų uždavinys yra įgyvendinamas ir kaip jis turėtų būti įgyvendintas? Prieš du šimtus metų šiuos klausimus svarsčiusiam filosofui tokia galimybė atrodė esanti tikėjimo, o ne žinojimo, juo labiau – pragmatinio tikslo prigimties. Jam tai buvo tikėjimas, besiremias moraline nuostata. Šiandien taip pat galima teigti, kad ši universitetų misija, leidžianti jiems atlikti išimtinį vaidmenį visuomenėje, remiasi į moralinį pagrindą. Ji kyla iš savo galutinių uždavinių suvokimo, visuomenės ir asmenybės tikslų išvalgos. Akivaizdu, kad šios misijos iki galo nėra atlikęs joks universitetas, bet vien jos numatymas patenka į siektinų tikslų lauką.

Žiniasklaida kaip pilietinės visuomenės dėmuo

Žiniasklaidos pilietinis vaidmuo paprastai apibrėžiamas per jos sugebėjimą tarnauti bendram labui, pirmiausia prižiūrint, tikrinant, kritikuoiant vyriausybę. Savo ruožtu gausus būrys lietuviškos žiniasklaidos būkle nepatenkintų kritikų pastebi, jog pilietinio prievaizdo funkciją trukdo atlikti Lietuvos žiniasklaidoje išsąskniję grupių interesai, plačiai parduodama slapta komercinė ir politinė reklama, bulvariškumas.

Tačiau kritikuoju žiniasklaidą dažnai pamirštamas svarbiausias dalykas - Lietuvoje, skirtingai nuo Baltarusijos ar Rusijos, faktiškai nebėra tiesioginio valdžios kišimosi į žiniasklaidos reikalus. Valstybė iš esmės negali valdyti spaudos, televizijos, radijo, žodžio laisvė šalyje - reali. Tiek pat realios žodžio laisvę atlydinčios blogybės, kurių nerasi totalitarinėse visuomenėse. Tarybiniais laikais nebuvo grupių interesų - buvo vienos partijos interesams pajungta partinės propagandos mašina. Tarybiniais laikais nebuvo paslėptos reklamos, nes nebuvo jokios reklamos, tik partinė propaganda. Tarybiniais laikais spauda neparsidavinėjo - žurnalistai varė propagandą už pastovų atlyginimą pagal etatą. Tarybiniais laikais nebuvo bulvarinės spaudos, smurto bei pornografijos televizijoje - buvo išskirtinai rimta žiniasklaida, kurioje vyravo "kultūros" laidos, turėjusios įrodyti vienpartinės sistemos pranašumą.

Laisvė atnešė Vakarų kultūrą, kurioje yra ir Williamas Folkneris, ir Bruce'as Willis, panašiai su žodžio laisve atėjo grupių interesai, paslėpta reklama ir bulvariškumas. Deja, Lietuvoje šie dalykai, regis, yra plačiau ir giliau paplitę negu Vakarų Europoje ar Šiaurės Amerikoje. Vadinamasis laisvos spaudos neatsakingumas čia panašaus lygio, kaip kituose pokomunistiniuose kraštuose, pvz. Čekijoje ar Slovakijoje, tad galima kalbėti apie rimtas žiniasklaidos ydas, trukdančias žiniasklaidai vykdyti pilietinę pareigą prižiūrėti vyriausybę.

Ieškant išėities, kai kas siūlo riboti ar uždrausti politinę reklamą. Šiomet Seimas vos nepriėmė konservatorių pataisos, draudžiančios politinę reklamą komercinėje televizijoje. Šis pasiūlymas išliko konservatorių programoje.

Televizijos reklamą draudikai siūlo pakeisti "diskusijų ir ekspertinių analizų laidomis visuose TV kanaluose". Kaip suprantu, tokių laidų pavyzdžiu yra visuomeninio transliuotojo LRT rinkimų laidos per radiją ir televiziją. Šiose laidose geriausiai matosi, prie ko priveda valstybinis reguliavimas. Vargšai vedantieji turi laikytis visiškos lygiavos kandidatų atžvilgiu, jiems atimta teisė pasirinkti politikus ir partijas, atimta teisė reaguoti į akivaizdžias nesąmones - jiems iš esmės reikia apsimitinėti, jog Kazimieras Petraitis ar Vytautas Šustauskas yra tokie pat vertingi kandidatai, kaip Petras Auštrevičius ar Andrius Kubilius. Ar tai nėra grubus rinkėjų klaidinimas?

Žurnalistų pareiga tarytum būtų padėti rinkėjams pasirinkti išryškinant stipriausias ir silpnąsias kandidatų puses. Ar veidmainiška ir dirbtinė lygiava padeda pasirinkti? Bijau, kad priešingai - trukdo. Trukdo todėl, kad visuomeninio transliuotojo rinkimų laidose iš esmės nėra žodžio laisvės, nes objektyvumą ir pusiausvyrą nustato ne žurnalisto sveikas protas, sąžinė ir profesionalumas, bet mechaniškos minučių ir rakursų lygiavos taisyklės. Šiomis sąlygomis LRT nė iš tolo negali konkuruoti su komercinių televizijų rinkimų laidomis, kurios parodo, jog politinė žurnalistika puikiai apsieina be nurodymų "iš viršaus". Žinoma, be korupcijos Seime dar yra korupcija žiniasklaidoje - paslėpta reklama ir atitinkama juodoji buhalterija, kuri taip pat kelia didelį pavojų žodžio laisvei. Tačiau atviros reklamos draudimas didins ar mažins paslėptos reklamos kiekį? O jei kokį agresyvesnį televizijos vedėją norisi bausti, tam nebūtina naudoti visą valdžios galią - pakanka perjungti kanalą.

Kur galima nueiti draudimų keliu gražiai pademonstravo vadinamosios išorinės reklamos draudimas. Lig šiol nesuprantama, kodėl Seimas tai padarė - gal suezino mintis, jog Vilija

Blinkevičiūtė reklamų skyduose per graži; gal kažkam trūko pinigų užsisakyti taip pat glotnų "Photoshop" stebuklą. Nepriklausomai nuo intencijų, draudimas virto absurdu, nes niekas nebežino

kur kandidatų į Seimo deputatus fizionomijas galima kabinti, kur ne. Ar šis draudimas palengvina rinkėjų pasirinkimą? Manding nepalengvina, nes žmonėms sunkiau sužinoti, kaip atrodo galimas jų deputatas. Pajamas praradusios reklamų agentūros pataikė į dešimtuką protesto reklamose šį draudimą įvardijusios kaip smūgi žodžio laisvei. Pasak buvusio "Laisvosios Europos Radijo" bendradarbio Dariaus Udrio, dabar Lietuvos žiniasklaidą galbūt valdo privatūs pinigai, bet ar bus geriau, jei valdys valdiški?

Jei ne draudimai ir kitokia valstybės "pagalba", tai kas? Kas gali vesti žiniasklaidą link geresnio pilietinės pareigos prižiūrėti vyriausybę vykdymo? Atsakydamas į šį klausimą nesugalvoju nieko geresnio, kaip Leonido Donskio pastebėjimą, jog reikia didesnio sąmoningumo. Tik pačių žurnalistų apsisprendimas geriau tarnauti tiesai veda iš užburto rato "parsidavusi žiniasklaida - bloga valdžia". Didesnis sąmoningumas nėra utopija - nors dar daug tikrovės, kai žurnalistams "reikia gyventi", vis daugiau tikrai nepriklausomos ir sąžiningos žurnalistikos sąlų. Pagrindinės interneto naujienų svetainės "Delfi", "Omni" ir "Bernardinai" - susikūrė privačiais pinigais, tačiau yra sąžingos ir pilietiškos žiniasklaidos pavyzdžiai. Užsieniečių valdomuose laikraščiuose savininkai nebesikiša į redakcijos reikalus, atsiranda lietuvių savininkų, kurie daro tą patį. Visa tai keičia sąlygas, žurnalistų sąmoningumas laipsniškai liaujasi būti žygdarbiu. Kelyje į pilietiškesnę žiniasklaidą didžiausia viltis yra žurnalistų sąmoningumas, o didžiausias pavojus - valstybės kišimasis.

Dr. Mantas Adomėnas
Pilietinės visuomenės instituto tarptautinių programų direktorius

Toliau lavintis Lietuvoje mažiausiai linkę tie, kam labiausiai to reikia ***Apklausoos statistinės analizės ypatumai***

NB Procentai atspindi vieną kurį atsakymą pasirinkusiųjų proporciją vienoje grupėje.

Pagal amžiaus grupes:

Daugiausia mokosi/ketina mokytis toliau asmenų iki 29 metų (34,6 proc.), po to skaičius radikaliai krenta (5,9 proc. 30-39 m. grupėje, toliau dar mažiau).

Labiausiai norėtų mokytis toliau, bet neturi tam galimybių ir laiko jaunesnio ir vidurinio amžiaus žmonės (30-39 ir 40-49 m., atitinkamai 38,2 ir 35,4 proc.).

Daugiausia tokių, kuriems pakanka esamo išsilavinimo, bet norėtų mokytis toliau – jaunesnio amžiaus žmonių tarpe (30-39 m., 22 proc.), nuo jų nedaug atsilieka jaunimas iki 29 m. (18,5 proc.).

Daugiausia žmonių, kuriems išsilavinimo nepakanka, bet toliau mokytis neketina – tarp vyresnio amžiaus žmonių (40-49 m., 6,6 proc.).

Pagal įgytą išsilavinimą:

Daugiausia žmonių, kuriems pakanka esamo išsilavinimo ir toliau mokytis neketina – tarp tų, kurie nebaigė vidurinio mokslo (62,6 %), o mažiausia – tarp turinčių vidurinį ir specialų vidurinį išsilavinimą (36,8 %).

Daugiausia tokių, kurie norėtų mokytis toliau, bet neturi tam galimybių ir laiko – tarp vidurinį ir specialų vidurinį išsilavinimą įgijusių žmonių (30,9 %).

Mokosi arba ketina mokytis toliau daugiausia žmonės, ir taip jau turintys aukštąjį išsilavinimą (10,6 %). Tarp jų daugiausia ir tokių, kuriems išsilavinimo pakanka, bet norėtų mokytis toliau (25,4 %).

Pagal pajamas šeimos nariui:

Labiausiai gautojo išsilavinimo pakanka ir toliau mokytis neketina gaunantiems vidutinės pajamas žmonėms (201-300 ir 301-500 Lt, atitinkamai 42,6 ir 52,5 %), o mažiausiai – neturtingiausiems (iki 200 Lt, 36,3 %) ir turtingiausiems (501 ir daugiau Lt, 37,8 proc.).

Tarp turtingiausių (>501 Lt.) žmonių didžiausia proporcija tų, kuriems pakanka esamo išsilavinimo, bet norėtų mokytis ir toliau (17,3 %), lygiai kaip ir tų, kurie mokosi arba ketina mokytis toliau (13,5 proc.).

Tarp neturtingiausių (<200 Lt) didžiausia proporcija tokių, kuriems nepakanka įgyto išsilavinimo, norėtų mokytis toliau, bet neturi tam galimybių ir laiko (33,9 proc.).

Taigi, mokosi, ketina arba norėtų mokytis būtent tie žmonės, kuriems jo galbūt mažiausiai reikia gyvybiniams interesams užtikrinti, o tie, kuriems to labiausiai reikėtų, jaučiasi neturį galimybių ir laiko.

Pagal socialinę padėtį:

Inertiškumas, tolesnio lavinimosi prasme – rodiklis, gaunamas sudėjus 1 ir 5 pasirinktų atsakymo variantų rezultatus (pakanka išsilavinimo ir nenori mokytis + nepakanka, bet nenori mokytis). Inertiškiausios yra šios žmonių grupės (mažėjančio inertiškumo tvarka; skliausteliuose – vien tik 1 ats. varianto procentai skyriumi): pensininkai 75,9 proc. (72,5); namų šeimininkės 40,8 proc. (31,5); darbininkai 40 proc. (34,5); nežymiai mažiau inertiški – specialistai 37,8 proc. (37,8) ir bedarbiai 36,1 proc. (28,9). Mažiausiai inertiški – tarnautojai 25 proc. (21,2). (Studentų ir moksleivių, kurių tik 2,2 proc. mano turį pakankamą išsilavinimą, domėn imti neverta.)

Tačiau tokių, kurie norėtų toliau lavintis, bet neturi galimybių ir laiko, daugiausia tarp tarnautojų (45,2 %), bedarbių (41 %), darbininkų (33,5 %) ir namų šeimininkų (31,5 %). ***Tai veikiausiai rodo – bent jau bedarbių ir namų šeimininkų atveju – kad tolesnis lavinimasis suvokiamas kaip brangus, socialiai nepasiekiamas, pilnos darbo dienos laiko reikalaujantis užsiėmimas.***

Vėlgi, neskaičiuojant studentų ir moksleivių, tarp **specialistų** yra daugiausia tokių, kurie toliau lavinasi arba ketina tai daryti (10,2 %; socialinės padėties atžvilgiu – tai vienintelė grupė, kurioje mokosi toliau daugiau negu bendrasis vidurkis) ir žymiai daugiau tokių, kuriems esamo išsilavinimo pakanka, bet norėtų mokytis toliau (33,7 %).

Pagal gyvenamąją vietą:

Inertiškiausias (dėl inertiškumo sąvokos žr. aukščiau) yra kaimas – 56,5 % (50,2); paskui – kiti miestai – 48,2 proc. (45,3), paskui – Vilnius 45,4 (41,7), mažiausiai – kiti keturi didieji miestai 40,8 (38,8).

Daugiausiai žmonių toliau mokosi, ketina arba norėtų mokytis Vilniuje (18,4 % išsilavinimo pakanka, bet norėtų mokytis toliau; 13,5 % jo nepakanka, mokosi/ketina mokytis toliau), o mažiausiai – kaime (7,3 % išsilavinimo pakanka, bet norėtų mokytis toliau; 4,8 % jo nepakanka, mokosi/ketina mokytis toliau). NB kad aukštesnės proporcijos Vilniuje ir kituose didžiuosiuose miestuose veikiausiai susiję su aukštųjų mokyklų buvimu, tad idealiai šią proporciją reikėtų koreguoti atmetant studentų ir moksleivių skaičių, tačiau ir tuo atveju kaimo atsilikimas žymus.

Žvelgiant į **bendrus rezultatus**, matyti, kad Lietuvoje itin mažai žmonių toliau mokosi ir ketina arba norėtų mokytis toliau (10,6 proc. 2 ats., 8 variantai 4 ats.). Iš šio skaičiaus dar reikėtų atmesti studentus ir moksleivius, kurie dar neišėjo iš pagrindinio lavinimosi ciklo, tad, griežtai žvelgian, **tolesnio lavinimosi** proporcijos būtų dar mažesnės.

2004 m. rugsėjo 9 – 12 d. apklausos duomenys: ar pakanka įgyto išsilavinimo?

Ar Jums pakanka Jūsų įgyto išsilavinimo ir ar norėtumėte mokytis toliau?

VIENAS ATSAKYMAS

1. Pakanka – toliau mokytis neketinu;
2. Pakanka, bet norėčiau mokytis ir toliau;
3. Nepakanka, norėčiau mokytis toliau, bet neturiu tam galimybių ir laiko;
4. Nepakanka – mokausi / ketinu mokytis toliau;
5. Nepakanka, bet toliau mokytis nenoriu;
6. Nežinau, apie tai negalvoju;
7. Kita (*nurodykite*) _____

	N	%
1	449	44,6%
2	107	10,6%
3	217	21,5%
4	81	8,0%
5	39	3,9%
6	77	7,6%
7	37	3,7%
	1007	100,0%

			1	2	3	4	5	6	7	Iš viso
Lytis	Vyras	N	198	42	94	38	19	34	16	441
		%	44,9%	9,5%	21,3%	8,6%	4,3%	7,7%	3,6%	100,0%
Amžius	Moteris	N	251	65	123	43	20	43	21	566
		%	44,3%	11,5%	21,7%	7,6%	3,5%	7,6%	3,7%	100,0%
	iki 29 m.	N	23	30	49	56	2	2		162
		%	14,2%	18,5%	30,2%	34,6%	1,2%	1,2%		100,0%
	30-39 m.	N	46	41	71	11	9	8		186
		%	24,7%	22,0%	38,2%	5,9%	4,8%	4,3%		100,0%
	40-49 m.	N	60	23	70	8	13	19	5	198
		%	30,3%	11,6%	35,4%	4,0%	6,6%	9,6%	2,5%	100,0%
Išsimokslinimas	50-59 m.	N	74	10	20	5	5	18	4	136
		%	54,4%	7,4%	14,7%	3,7%	3,7%	13,2%	2,9%	100,0%
	60 ir daugiau m.	N	246	3	7	1	10	30	28	325
		%	75,7%	,9%	2,2%	,3%	3,1%	9,2%	8,6%	100,0%
	Nebaigtas vidurinis	N	149	5	13	7	13	31	20	238
		%	62,6%	2,1%	5,5%	2,9%	5,5%	13,0%	8,4%	100,0%
	Vid. ir spec. vid.	N	213	54	179	54	26	42	11	579
		%	36,8%	9,3%	30,9%	9,3%	4,5%	7,3%	1,9%	100,0%
Pajamos šeimos nariui	Aukštasis	N	87	48	25	20		4	5	189
		%	46,0%	25,4%	13,2%	10,6%		2,1%	2,6%	100,0%
	iki 200 Lt	N	62	14	58	11	13	10	3	171
		%	36,3%	8,2%	33,9%	6,4%	7,6%	5,8%	1,8%	100,0%
	201-300 Lt	N	86	22	43	16	8	19	8	202
		%	42,6%	10,9%	21,3%	7,9%	4,0%	9,4%	4,0%	100,0%
	301-500 Lt	N	209	30	65	24	12	36	22	398
		%	52,5%	7,5%	16,3%	6,0%	3,0%	9,0%	5,5%	100,0%
Socialinė padėtis	501 ir daugiau Lt	N	70	32	41	25	5	8	4	185
		%	37,8%	17,3%	22,2%	13,5%	2,7%	4,3%	2,2%	100,0%
	Bedarbis	N	24	5	34	2	6	12		83
		%	28,9%	6,0%	41,0%	2,4%	7,2%	14,5%		100,0%
	Namų šeimininkė	N	17	9	17	4	5	2		54
		%	31,5%	16,7%	31,5%	7,4%	9,3%	3,7%		100,0%
	Pensininkas	N	259	3	16		12	36	31	357
		%	72,5%	,8%	4,5%		3,4%	10,1%	8,7%	100,0%
Gyvenamoji vieta	Moksleivis, studentas	N	1	5	3	37				46
		%	2,2%	10,9%	6,5%	80,4%				100,0%
	Specialistas	N	37	33	15	10		1	2	98
		%	37,8%	33,7%	15,3%	10,2%		1,0%	2,0%	100,0%
	Tarnautojas	N	22	14	47	8	4	6	3	104
		%	21,2%	13,5%	45,2%	7,7%	3,8%	5,8%	2,9%	100,0%
	Darbininkas	N	69	26	67	13	11	14		200
		%	34,5%	13,0%	33,5%	6,5%	5,5%	7,0%		100,0%
Gyvenamoji vieta	Vilnius	N	68	30	27	22	6	8	2	163
		%	41,7%	18,4%	16,6%	13,5%	3,7%	4,9%	1,2%	100,0%
	Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys	N	99	27	59	30	5	20	15	255
		%	38,8%	10,6%	23,1%	11,8%	2,0%	7,8%	5,9%	100,0%
	Kiti miestai	N	124	27	67	14	8	22	12	274
		%	45,3%	9,9%	24,5%	5,1%	2,9%	8,0%	4,4%	100,0%
Gyvenamoji vieta	Kaimas	N	158	23	64	15	20	27	8	315
		%	50,2%	7,3%	20,3%	4,8%	6,3%	8,6%	2,5%	100,0%